

96

Årsredovisning

Stiftelsen

RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND

The Bank of Sweden Tercentenary Foundation

Årsredovisning
1996

INNEHÅLL

STIFTELSENS UPPDRAG, TILLKOMST OCH INRIKTNING, SID 4

VD-KOMMENTAR, SID 5

DEN FORSKNINGSSTÖDJANDE VERKSAMHETEN
ARBETSSÄTT, SID 7
ANSLAGEN TILL FORSKNING, SID 8

*ANSLAG TILL SYMPOSIER, SEMINARIER, FORSKNINGSSINFORMATIVA
INSATSER, INFORMATIONSPUTBYTE, SID 10*
DONATIONER, SID 14

DEN EKONOMISKA FÖRVALTNINGEN
STIFTELSENS PLACERINGSVERKSAMHET, SID 16
BOKFÖRINGSMÄSSIGT RESULTAT, SID 16
REALT RESULTAT, SID 17
PERFORMANCE, SID 17
FINANSIELLT RESULTAT, SID 19

RESULTATRÄKNING, SID 20

BALANSRÄKNING, SID 21

FINANSIERINGSANALYS, SID 22

NOTER, SID 23

ANSLAG TILL FORSKNING, SID 32

DONATIONER, SID 32

REVISIONSUTLÅTANDE, SID 34

ROGER ANDERSSON,
INVANDRARNAS RÖRLIGHET, SID 35

ANN-SOFIE OHLANDER,
25 ÅR AV JÄMSTÄLLDHETSFORSKNING, SID 47

VIVEKA ADELSWÄRD OCH PER-ANDERS FORSTORP,
FRÅN MORAL TILL MORALISERING, SID 55

STATISTISKA UPPGIFTER OM ANSLAGEN TILL FORSKNING, SID 66
JUBILEUMSDONATIONEN, SID 67
DEN KULTURVETENSKAPLIGA DONATIONEN, SID 71

STIFTELSENS PUBLIKATIONER, SID 74

STYRELSE, SID 75

REVISORER, SID 75

BEREDNINGSGRUPPER, SID 76

KANSLI, SID 77

(ADRESS, TELEFON M M, OMSLAGETS SISTA SIDA)

Riksbankens Jubileumsfond (RJ) är en fristående stiftelse som har till ändamål att främja och understödja vetenskaplig forskning.

Stiftelsen grundades 1962 genom en donation från Sveriges Riksbank, som därmed ville uppmärksamma bankens 300-årsjubileum 1968 och samtidigt främja "ett angeläget nationellt ändamål". Den årliga avkastningen av Jubileumsdonationen skulle användas till att främja vetenskaplig forskning med anknytning till Sverige.

Stadgar för stiftelsen fastställdes i december 1964. I de nu gällande (fr o m den 1 januari 1988) anges bl a:

Stiftelsens uppdrag, tillkomst och inriktning

att företräde skall ges åt forskningsområden, vilkas medelsbehov inte är så väl tillgodosedda på annat sätt

att fondens medel speciellt skall användas för att stödja stora och långsiktiga forskningsprojekt

att nya forskningsuppdrag, som kräver snabba och kraftiga insatser, särskilt skall uppmärksammas

att fonden skall söka främja kontakter med internationell forskning

Riksdagen beslöt under 1993 att ytterligare en donation skulle tillföras Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond. Till beslutet var fogad en promemoria som upprättats inom regeringskansliet. I promemorian framhölls några riktlinjer som skulle utmärka den verksamhet som initierades genom användningen av donationen. Bl a angavs följande användningsområden:

- stöd till projekt och program som innebär gränsöverskridanden mellan discipliner
- etablering av nätverk eller fastare samverkansformer nationellt och internationellt, bl a genom etablering av ett internationellt forskarutbytesprogram
- befordran av forskarutbildning och forskarrekrutering
- främjande av forskarörlighet internationellt och mellan universitet/högskolor och andra verksamheter.

De första anslagen från RJ delades ut under hösten 1965. Sedan tillkomsten har omkring 2,9 miljarder (i 1996 års penningvärde) delats ut till vetenskaplig forskning. Stiftelsens totala förmögenhet uppgår till knappt 4,9 miljarder kronor vid årsskiftet 1996/97.

Gladjande nog har den ekonomiska basen för den forskningsstödjande verksamheten påtagligt förbättrats under åren efter 1988 då stiftelsen själv fick ansvaret för den ekonomiska förvaltningen. De senaste årens reala ökning av det egna kapitalet kommer givetvis att underlätta möjligheterna att bibehålla och t o m öka det årliga stödet till forskningen.

Riksbankens Jubileumsfond har alltsedan tillkomsten i mitten av 1960-talet bedömt ansökningar både utifrån samhällsrelevans och internationellt vedertagna inomvetenskapliga kriterier. Stiftelsens resurser har varit ett viktigt komplement till de resurser som de statliga forskningsråden förfogat över för i huvudsak inomvetenskapligt motiverad och disciplinorienterad forskning.

Under året har det förts en livlig forskningspolitisk debatt med anledning av slutbetänkandet av Forskningsfinansieringsutredningen (SOU 1996:29) och regeringens proposition om forskningspolitiken, Forskning och samhälle (prop 1996/97:5). I riksdagsbeslutet om forskningens inriktning betonas att den skall svara mot behoven i samhället och bidra till dess utveckling inom alla områden. För att nyttiggöra forskningen krävs en ökad samverkan mellan forskarna och det omgivande samhället. Till följd av riksdagsbeslutet kommer instruktioner och föreskrifter för de statliga forskningsråden att ändras.

VD-kommentar

Statsmakterna har nu bl a angett en inriktning för Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) som i betydligt större utsträckning än tidigare faller samman med den utmejslade profilen för Riksbankens Jubileumsfond. Man kan också i detta sammanhang notera att HSFR, genom riksdagsbeslutet om forsknings- och kulturpolitiken, har givits ett nytt uppdrag nämligen att föreslå åtgärder för uppbyggnad och utveckling av sektorsforskningen inom kulturområdet. Det finns därför, enligt min mening, all anledning för RJ att i dialog med HSFR, men även med Forskningsrådsnämnden (FRN), söka sig fram till en rimlig och ändamålsenlig rollfördelning när det gäller att främja och stödja betydelsefull forskning inom kulturvetenskaperna.

På en rad områden börjar det nu märkas att statens finansiella läge inte längre medger samma möjligheter att vidmakthålla och ännu mindre att utveckla infrastrukturen för forskning. Detta innebär att det nu allt oftare kommer resursanspråk, som tidigare kunde betalas via medel till regeringens förfogande eller via myndighetsanslag, till Riksbankens Jubileumsfond. Detta medför att RJ får fler ansökningar från arkiv, bibliotek och museer. I en del fall har det varit möjligt för RJ att medverka vid finansieringen av sådana projekt. Men behoven är växande.

Den Kulturvetenskapliga donationen har medfört att ett antal större forskningsprojekt och forskningsprogram kunnat etableras med stöd av medel från RJ. Både detta faktum och att stödet utformats som tvååriga ramanslag har lett till att större resurser hädanefter måste anvisas för uppföljning och utvärdering. Stiftelsens styrelse har beslutat att varje beredningsgrupp skall avdela tid för detta arbete, vilket kommer att inledas under 1997.

Med anledning av 1994 och 1995 års berättelser över fondens verksamhet och förvaltning har motion väckts om att kvinnliga forskare är starkt underrepresenterade vid fördelning av anslag. RJ:s styrelse har till riksdagens utbildningsutskott framfört att man med "uppmärksamhet, intresse och engagemang" skall följa denna fråga.

Vår statistik har nu lagts om så att det skall bli lättare att följa utvecklingen. Vi har därtill i anvisningarna till anslagssökande och till beredningsgrupperna angett att RJ vid granskningsarbetet särskilt skall uppmärksamma ansökningar från kvinnliga forskare. Jag nödgas dock konstatera att andelen beviljade projekt med kvinnliga projektledare ännu ligger på en alltför låg nivå. Det kommer att behövas ytterligare flera års stimulansåtgärder innan man kan avläsa påtagliga förändringar.

Riksbankens Jubileumsfond har även under året genomfört ett seminarium över "Vad har jämställdhetsforskningen uppnått?". Professor **Ann-Sofie Ohlander**, humanistiska institutionen, Högskolan i Örebro, presenterade vid seminariet "Forskningsens svar; 25 år av jämställdhetsforskning". Det anförandet publiceras i sin helhet i denna årsredovisning. När förutvarande statsrådet **Gertrud Sigurdson** avslutade seminariet och sammanfattade dagens diskussion yttrade hon bl a att det hade hänt mycket under de 25 år sedan RJ gjorde sina första ansträngningar att på bred front främja jämställdhetsforskningen. *Det har ändå hänt fantastiskt mycket* är också titeln för den konferensrapport som under **Egon Hemlins** redaktörskap publiceras ungefär samtidigt med denna årsredovisning.

Det är med stort engagemang som arbetet bedrivs inom Riksbankens Jubileumsfond. Den ekonomiska utvecklingen har medfört att fondens handlingsutrymme väsentligt ökat. Beslutade förändringar av forskningspolitiken, forskningsfinansieringens nya roller och samverkansmönster utgör utmaningar inför framtiden, något som naturligtvis bör följas och belysas forskningsmässigt. Det är min uppfattning att RJ ska vara en aktiv part för att initiera en sådan process.

Dan Brändström

Dan Brändström

Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond (RJ) stöder kvalificerad forskning i form av projektanslag till enskilda forskare eller forskargrupper som ansökt om anslag. Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond verkar aktivt inom vida fält av vetenskaplig forskning. Kompetensspridningen bland forskarna i styrelse och prioriteringsgrupper återspeglar detta förhållande. Styrelsen består därutöver av personer med ekonomisk och politisk sakkunskap. Denna personsammansättning gör att stiftelsen representerar ett ovanligt stort erfarenhetsfält och därmed har en unik ställning som allsidigt kontaktorgan mellan olika forskningsområden liksom mellan forskningen och andra centrala samhällsintressen.

Alltsedan Jubileumsfondens tillkomst har ett visst företräde getts åt samhällsvetenskapligt och humanistiskt orienterad forskning. En mycket kraftfull insats har under de senaste åren gjorts till förmån för den humanistiska forskningen. Under 1996 har 49 % av RJ:s forskningsbudget tillfallit humaniora och teologi och 42 % har tilldelats samhällsvetenskapliga och juridiska ämnesområden. Den medicinska,

Den forskningsstödjande verksamheten

naturvetenskapliga och tekniska forskningen erhöll ca 7 %. Övriga 2 % utgör stöd till projekt utanför universiteten och högskolorna.

I första hand prioriteras projekt, som inte naturligt tillgodoses på annat sätt, t ex genom anslag från statliga forskningsråd eller andra myndigheter, vilka var för sig arbetar inom relativt avgränsade sektorer.

RJ är intresserad av att kunna stödja fler- eller tvärvetenskapliga forskningsprojekt i vilka forskare från olika discipliner, fakulteter, orter eller länder samarbetar. Går man igenom stiftelsens katalog över hittills beviljade anslag finner man många exempel på just sådana forskningsprojekt speciellt inom den Kulturvetenskapliga donationens verksamhetsområde.

Arbetsätt

Det är styrelsen som fattar beslut om anslag från stiftelsen. Inkomna ansökningar har dessförinnan bedömts och prioriterats i en eller – oftast – flera beredningsgrupper. I var och en av dessa ingår några av styrelsens ledamöter och suppleanter samt utomstående, såväl nationella som internationella, vetenskapliga experter. Ansökningarna har dessutom som regel bedömts av en eller flera externa sakkunniga inom eller utom landet.

Varje ansökan bedöms i första hand i jämförelse med internationell standard och mot såväl vetenskapliga kvalitetskriterier som samhällsrelevanskriterier.

Beslut om anslag till nya projekt fattas i två steg:

- 1) Bedömningarna i det första steget grundas på korta, översiktliga ansökningar, *projektskisser*. Beredningsgrupperna väljer ut de ansökningar, som bedöms ha högsta vetenskapliga kvalitet och vara av störst intresse för RJ och som utfor-

mats av forskare som bedöms vara kompetenta och lämpliga att bedriva projektet i fråga. Dessa forskare bereds därefter tillfälle att komma in med fullständiga ansökningar. Övriga ansökningar (projektskisser) avslås.

2) I ett andra steg bedöms och prioriteras *fullständiga ansökningar* (i regel efter externa sakkunniggranskningar) inför de slutliga besluten i styrelsen.

I de fall ansökningarna gäller forskning, som etiskt kan ifrågasättas, prövas dessa efter samma normer och på samma sätt som inom de statliga forskningsråden.

Ansökningar till den *Kulturvetenskapliga donationen* har bedömts i enlighet med kriterierna i de av RJ utfärdade anvisningarna, vilket har inneburit att projekten har granskats från följande utgångspunkter:

- anknytning till i anvisningarna formulerade teman om "Kulturvetenskapliga grundvalar" och "Samhällsförändringar i tid och rum"
- projektets gränsöverskridande karaktär, dvs hur man avser att samarbeta över institutions-, fakultets- eller universitetsgränserna
- doktorandmedverkan
- idéer om forskningsinformativa insatser.

Inom vissa områden, som bedöms angelägna men inte tillräckligt uppmärksammade, tillsätter stiftelsen ibland särskilda sk områdesgrupper. Deras uppgift är att kartlägga forskningsbehov och stimulera till vetenskaplig forskning och till informationsutbyte. Dessa grupper består av forskare från discipliner av betydelse för området samt företrädare för i sammanhanget viktiga samhällsintressen. Verksamheten kan beskrivas som kvalificerat forskningsförberedande arbete. Den avslutas när man vunnit tillräcklig uppmärksamhet från forskarhåll och/eller från de myndigheter, som har ansvar för att permanenta resurser tillförs området i fråga.

Under 1996 har två nya områdesgrupper inlett sin verksamhet. Det är gruppen för forskning om *konst och gestaltning* och den om *kapitalmarknadsforskning*.

Anslagen till forskning

Under 1994 beviljades de första anslagen ur den Kulturvetenskapliga donationen. Genom detta nytillskott av resurser har det blivit möjligt att stödja fler större, tvärvetenskapliga och långsiktiga forskningsprojekt. Många mycket angelägna projekt, som svårligen skulle ha erhållit ekonomiska resurser av det slag som nu möjliggjorts, har kommit igång och fört med sig att fler unga doktorander kunnat erhålla en meningsfull utbildning.

Jubileumsdonationens och den Kulturvetenskapliga donationens projekt presenteras i separat katalog. Ett par projekt inom Jubileumsdonationen presenteras mera ingående i denna redovisning, nämligen

- **Roger Andersson**, Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, som redovisar resultat från studien "Invandrarnas rörlighet – Hela Sverige – strategins sekundäreffekter i ett socialgeografiskt perspektiv" (dnr 93-216)
- **Viveka Adelswärd & Per Anders Forstorp**, Tema Kommunikation, Linköpings universitet, presenterar projektet "Samtal om moral och samtal som moral" (dnr 92-47) genom uppsatsen "Från moral till moralisering".

Liksom tidigare år är söktrycket till RJ mycket högt. Vid årets ansökningstillfällen

incom totalt 652 nya ansökningar med ett sammanlagt sökbelopp på 502 mkr. Om man därtill lägger fortsättningsansökningarna blir det ytterligare 144 ansökningar d v s sammanlagt 796 st och ett sökbelopp på ca 634 mkr.

Inom ramen för den Kulturvetenskapliga donationen inkom 187 nya ansökningar. Av antalet beviljade ansökningar (11) kan 6 hänföras till temat "Kulturvetenskapliga grundvalar" och 5 till temat om "Samhällsförändringar i tid och rum". Av de sökta beloppen för nya projekt beviljades knappt 7 % vilket kan jämföras med 8 % 1994 och 9 % 1995.

Stiftelsen har under året beviljat totalt 194 projektanslag och därutöver symposie- och reseanslag. De flesta av dessa anslag har administrerats av statliga universitet och högskolor. För anslagsmedel, som utbetalats efter den 1 juli 1991, har utöver ett omkostnadspålägg på 13,6 % tillkommit ett påslag för mervärdesskatt på ca 8,7 % räknat på projektanslaget. För anslag, efter den 1 juli 1994, som administreras via statliga högskoleenheter inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde, räknar RJ numera även med ett påslag på 10 % för lokalkostnader på de belopp som beräknas för själva forskningsprojekten. Detta innebär sålunda ett totalt påslag på i storleksordningen 33 %.

Sedan 1966 har Riksbankens Jubileumsfond deltagit i finansiering av *Nobelstiftelsens symposier*. Till att börja med skedde detta i form av årliga anslag. Symposieverksamheten kan numera helt finansieras med avkastningen från en särskild symposiefond inom Nobelstiftelsen. Denna fond började byggas upp 1979 genom en grunddonation i form av ett treårigt anslag från Riksbankens Jubileumsfond, genom bidrag och royalties från Nobelstiftelsens egen informationsverksamhet samt genom fyra årliga bidrag från Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse. Symposieverksamheten leds av en kommitté med representanter för de fem Nobelkommittéerna, Ekonomipriskommittén, Riksbankens Jubileumsfond och Wallenbergstiftelsen med Nobelstiftelsens verkställande direktör som ordförande. Hittills har 101 Nobelsymposier genomförts. De har ägnats vetenskapliga genombrottsområden av central kulturell eller samhällelig betydelse och har fått en mycket stark internationell ställning. Riksbankens Jubileumsfond har under året fortsatt med sitt stöd till uppbyggnaden av *Collegium Budapest*. Inom ramen för anslagen till forskning har den till kollegiet permanent knutne forskaren professor **János Kornai** erhållit DEM 200.000 för ett projekt vid kollegiet. Professor Kornais projekt "The Interaction between Politics and the Economy in the Period of Post-Socialist Transition" (dnr 96-0049:01) avses bli ett huvudtema för 1997/98 års verksamhet vid kollegiet.

Beviljade anslag disponeras enligt särskilda villkor som anges i kontrakt med varje anslagsmottagare. Som tidigare nämnts, förvaltas de flesta anslagen av en statlig läroanstalt, som då också är arbetsgivare för den personal som avlönas från anslagen. I avsnittet "Statistiska uppgifter om anslagen till forskning" (sid 66) redovisas i tabellform vissa data rörande behandlade ansökningar och beviljade anslag.

Liksom tidigare år har flera av stiftelsens anslagsmottagare tilldelats medel för att kunna presentera och diskutera sina projekt och forskningsresultat vid utländska institutioner eller vid internationella vetenskapliga symposier.

Till stiftelsens kansli inbjuds ofta forskare eller forskargrupper för presentation och diskussion av pågående projekt. Vid styrelsens sammanträden presenteras regelbundet aktuella forskningsområden av de vetenskapliga ledamöterna eller av inbjudna forskare.

Dessa aktiviteter, som ovanstående endast är exempel på, ingår som regelmissiga och självklara led i stiftelsens strävan att främja kontakter med internationell forskning och att stimulera informationsutbytet mellan forskare från olika områden samt mellan forskare och samhället utanför deras krets. Som tidigare framhållits är syftet givetvis att öka förståelsen för och kunskapen om forskningens förutsättningar, arbetsätt och resultat och därmed ge underlag för bedömningar av de insatser som gjorts och görs med tillgängliga forskningsmedel. Av speciellt värde bedöms de sammankomster vara där beslutsfattare och företrädare för olika samhällsintressen samt forskare kunnat mötas.

Anslag till symposier, seminarier, forskningsinformativa insatser, informationsutbyte mm.

Stiftelsens styrelse har i budgeten avdelat särskilda medel för att stödja symposier, seminarier och forskningsinformativa insatser. Under 1996 behandlades 76 sådana ansökningar varav 17 hade inkommit från kvinnliga huvudsökanden. 41 ansökningar, av vilka 7 var ingivna av kvinnliga forskare, beviljades ett sammanlagt belopp på knappt 5 miljoner kronor.

Många av de forskningsprojekt, som Riksbankens Jubileumsfond stöder, belyser problem som är av allmänt samhällligt intresse. Det är angeläget att forskningsresultaten blir kända i samhället och blir föremål för diskussion, kritisk granskning och användning. RJ har därför på olika sätt försökt medverka till att sådant informationsutbyte underlättas. Under året har flera både nationella och internationella aktiviteter bedrivits i syfte att följa och sprida kännedom om den forskning som stöds och att stimulera informationsutbyte om forskningsresultat mellan olika grupper i samhället.

Som stimulans för svenska forskare att publicera sig populärvetenskapligt inrättade Riksbankens Jubileumsfond 1988 två pris på sammanlagt 50.000 kronor för bästa artiklar i tidskriften *Forskning & Framsteg*. I 1996 års budget avsattes samma belopp för en ny form av samarbete med *Forskning & Framsteg* om bästa manuskript inom ett bestämt tema. Detta tema angavs i förväg av RJ:s styrelse. Det blev "Gränser?". Inte mindre än 58 bidrag inkom för bedömning av en jury på fem personer under ordförandeskap av **Anna-Greta Dyring**. Från RJ deltog styrelsens ordförande **Inge Jonsson** och vice ordföranden **Jan Björkman**. Sex personer belönades i samband med *Forskning & Framstegs* 30-årsjubileum 1996-10-04. Ett första pris på 25.000 kr tilldelades astronomen **Anita Sundman** vid Stockholms universitet.

Riksbankens Jubileumsfond anordnar även egna symposier och seminarier (ibland tillsammans med något annat forskningsstödande organ inom eller utom landet) i syfte att identifiera forskningsbehov, kartlägga eller presentera kunskapsläget inom ett visst område. RJ medverkar även i olika forskningsinformativa aktiviteter. Här skall kortfattat anges exempel på några aktiviteter som RJ tagit initiativ till eller aktivt medverkat i under 1996.

De båda förutvarande områdesgrupperna har haft var sin avslutande aktivitet. Områdesgruppen *för forskning om riksdagens funktion och arbetsformer* anordnade den 20 februari en sammankomst i riksdagshuset på temat *Riksdag och regering – utskottens ställning?* Sammankomsten var föranledd av den under året utkomna boken "Riks-

dagsutskottet inifrån" under redaktörskap av förutvarande riksdagsledamoten och utskottsordföranden **Lars Gustafsson**. Under ledning av talman **Birgitta Dahl** inledde Lars Gustafsson och förutvarande riksdagsledamoten och tredje vice talman **Bertil Fiskesjö** kvällens diskussion. Deras inledningsanföranden kommenterades av riksdagsledamoten och numera statsrådet docent **Björn von Sydow**, fil.lic. **Magnus Hagevi**, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet, och av docent **Anders Sannerstedt**, statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet. Efter föredragen och kommentarerna följde en livlig diskussion varvid flera av de förutvarande riksdagsledamöterna som medverkat i boken deltog.

Områdesgruppen för *komparativ forskning om samhällsförändringar* genomförde sitt avslutningsseminarium i riksdagshuset den 25 april över temat *Vad har jämställdhetsforskningen uppnått? – resultat, framsteg och brister i svensk jämställdhetsforskning*. Under professor **Kjell Härnqvists** ordförandeskap hölls inledningsanförandet av EU-kommissionär **Anita Gradin**, varefter professor **Teresa Rees**, School for Policy Studies, University of Bristol, angav några *Key Issues in Research on Gender in EU*. Docent **Barbara Hobson**, sociologiska institutionen, Stockholms universitet, kom därefter att presentera några delresultat ur det av henne led- da och av RJ stödda forskningsprogrammet om Comparative Gender Research. Hennes anförande var betitlat *Cross-National Dialogues, European Networks and the Emergence of a New Wave of Comparative Gender Research in Sweden*.

Professor **Ann-Sofie Ohlander**, humanistiska institutionen, Högskolan i Örebro, gjorde en genomgång av *25 års jämställdhetsforskning*. Hennes anförande kan som redan nämnts läsas i denna årsredovisning.

Under eftermiddagen diskuterades under ordförandeskap av professor **Rune Åberg**, *Kvinnors och mäns utbildningsval – utvecklingstendenser och förklaringar*. Det var docenten **Janne Jonsson**, institutet för social forskning, Stockholms universitet, som höll inledningsanförandet och professorn **Ulla Riis**, Tema T, Linköpings universitet, numera pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, som svarade för en kommentar under detta tema. Ett annat tema som diskuterades var *Svensk arbetsmarknad ur genusperspektiv – forskningsresultat och utvecklingstendenser*. Under det temat höll professor **Inga Persson**, nationalekonomiska institutionen, Lunds universitet, inledningsanförandet med professor **Bengt Furåker**, sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, som kommentator.

Förutvarande statsrådet **Gertrud Sigurdsen** var debattledare vid den avslutande och livliga diskussionen. I panelen deltog riksdagsledamoten **Andreas Carlgren**, landshövding **Kristina Persson**, professor **Rita Liljeström** och statssekreterare **Ingegerd Sahlström**.

För att diskutera de tekniska förutsättningarna för att få tillgång till både nationella och internationella kunskapskällor inbjöd RJ företrädare för universitets- och högskolebiblioteken till en överläggning den 19 juni 1996. Därvid orienterades även om arbetsläget inom IT-utredningen – Kulturnät Sverige. Utredningens slutbetänkande, som presenteras i slutet av januari 1997, kommer att behandla frågor om infrastrukturen för forskning, utbildning och kulturanvändning.

Som en konsekvens av överläggningen den 19 juni medverkade RJ tillsammans med Stiftelsen Framtidens Kultur till att finansiera en "workshop" i Rosenbad den 11 november 1996 med Kulturnät Sverige-IT-utredningen som arrangör.

Vid seminariet diskuterades möjliga organisations- och finansieringsformer för ett svenskt kulturnät vilket kommer att underlätta för olika intressenter, däribland forskarsamhället, att få tillgång till nationella kunskapsbaser. Seminariet har dokumenterats som *Workshop 5. Organisation och finansiering av ett svenskt kulturnät*.

Lule älvudsprojektet har slutligt avrapporterats genom boken *Att leva vid älven. Åtta forskare om människor och resurser i Lule älvudal*. Boken utkom och presenterades i anslutning till de s k norrbottnveckorna under hösten 1996 i samarbete med nationella kulturinstitutioner i Stockholm.

Projektets resultat redovisades vid ett välbesökt seminarium på Historiska museet i Stockholm den 3 oktober med inledning av projektledaren professor **Evert Baudou** och medarbetarna professorerna **Erik Bylund**, **Lars-Erik Edlund**, **Phebe Fjellström** och **Sune Åkerman**.

Historiska museet presenterade under tiden 1 oktober 1996 – 12 januari 1997 – med ekonomiskt stöd av RJ – en utställning om Norrbottens tidiga historia "Vindlingar", som på ett pedagogiskt sätt demonstrerade intressanta fynd gjorda bl a i anslutning till Lule älvudsprojektets bedrivande under 1980-talet.

RJ har under året beslutat att tillsammans med andra forskningsfinansiärer medverka i en initiativgrupp för forskning kring etiska, legala och sociala aspekter av genomforskning – ELSA. RJ stöder även forskning inom detta område. **Susanne Lundin** och **Lynn Åkesson** vid etnologiska institutionen, Lunds universitet, har erhållit medel för projektet "Genteknik och vardagsetik" (dnr 96-5015). Projektets medarbetare deltar aktivt i ett planerat EU-seminarium i Lund 6-7 februari 1997, "Public Perceptions of Gene Technology – An Interdisciplinary Workshop".

Tillsammans med Naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) har RJ den 24 september 1996 haft ett mindre seminarium för diskussion om lämpliga områden och former för samverkan på gränssytan mellan naturvetenskap och kulturvetenskap.

Härutöver kan nämnas att RJ i samarbete med Brottsoffermyndigheten medverkat vid genomförandet av ett seminarium den 16 oktober om brottsofferforskning.

Slutligen skall här anges det seminarium om *forskningens roll i offensiv kultur-
arvsvård* som genomfördes tillsammans med Forskningsrådsnämnden den 14 november 1996 i Svenska Filminstitutets lokaler. Efter välkomstanföranden av direktör **Dan Brändström** och professor **Göran B Nilsson**, Tema T, Linköpings universitet, diskuterades behovet av forskning inom fyra teman. Det första temat om *Folk och elitminnen* behandlades av avdelningschef **Stefan Bohman**, Nordiska museet, arkivarie **Anders Perlinge**, historiska institutionen, Stockholms universitet, docent **Ingemar Carlsson**, Riksarkivet, och docent **Karl Molin**, historiska institutionen, Stockholms universitet.

Under det andra temat – *litteratur* – inleddes presentationerna av RJ:s ordförande professor **Inge Jonsson** och byrådirektör **Leif Sundkvist**, Statens Kulturråd.

Det tredje temat *film* inleddes med en presentation av dagens värd, Filminstitutets vice VD **Hans Ottosson**, som presenterade institutet och därefter gav filmtekniker/restaurerare **Barbro Lidell** och avdelningschef **Jan Erik Billinger** ett exempel på hur viktig restaurering av gammal film är för underlättandet av forskning om kulturarvet inom detta område. Forskningen om filmarvet behandlades sedan av

professor **Jan Olsson**, filmvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet, och avdelningsdirektör **Eva Block**, Arkivet för ljud och bild.

Det sista temat för dagen var *musik*. Rektor, professor **Jan Ling**, Göteborgs universitet och biträdande professor **Anna Ivarsdotter**, institutionen för musikvetenskap, Uppsala universitet, svarade för inledningarna under detta tema.

Presentationerna avslutades med en diskussion om betydelsen av *infrastrukturella satsningar* såsom exempelvis utgivningar av Nationalencyklopedin, Svenskt Biografiskt Lexikon och Samlade Verk (Strindberg). I denna del deltog sektorschef **Torbjörn Kjölstad**, Mitthögskolan, rektor, biträdande professor **Per Thullberg**, Södertörns högskola, och prorektor, professor **Gunnel Engwall**, Stockholms universitet. I den avslutande men framåtsyftande debatten deltog förutom debattledaren, redaktör **Anders Björnsson**, Svenska Dagbladet, professor **Inge Jonsson**, f d riksantikvarien **Margareta Biörnstad**, professor **Gunnel Engwall**, HSRF, docent **Mats Rolén**, FRN, samt avdelningsdirektör **Staffan Ros**, Statens kulturråd. Seminariet kommer att dokumenteras av professor **Göran B Nilsson** och fil dr. **Annika Alzén**, Tema T, Linköpings universitet.

Den Kulturvetenskapliga prioriteringsgruppen har under 1996 förlagt två sammanträden utomlands, ett i Oslo och ett i Paris, för att bl a främja informationsutbytet mellan forskningsfinansiärer och forskningsutförande organ. Besöket i Norge den 11 och 12 januari 1996 inleddes med ett besök vid och presentation av Oslo universitet under värdskap av rektor, professor **Lucy Smith**, tillika ledamot av den Kulturvetenskapliga prioriteringsgruppen. Professor **Arne Hannevik** presenterade KULT-programmet och professor **Johan P Olsen** forskningsprogrammet ARENA. Prorektor, professor **Arild Underdal** gav en orientering om norsk forskningspolitik varpå följde en presentation av Norges forskningsråd. Den gjordes av direktör **Christian Hambrö** och hans medarbetare. Gruppen togs sedan emot av Sveriges ambassadör **Kjell Anneling** som orienterade om svensk-norska relationer i vid mening.

Påföljande dag var helt förlagd till svenskhemmet Voksenåsen varvid "Projekt 2005" presenterades av direktör **Nils Petter Tanderø**, professor **Francis Sejersted** och dr **Høystein Sørensen**, Oslo universitet, samt docent **Stig Ekman**, Stockholms universitet, och professor **Göran B Nilsson**, Linköpings universitet. "Projekt 2005" syftar till att gemensamt studera norsk-svenska relationer 1814-2005. Resultaten av dessa studier skall föreligga till hundraårsminnet av unionsupplösningen. RJ har under 1996 tillsammans med Norges forskningsråd beslutat finansiera förberedande forskningsinsatser inom detta projekt.

Sammanträdet i Paris den 10-12 oktober var förlagt till Centre Culturel Suédois. Föreståndaren **Sonja Martinsson Uppman** svarade för att ge besöket en informativ och trevlig inramning. Generaldirektör **Erland Ringborg**, utbildningsråd vid Sveriges ambassad, inleddes med en introducerande föreläsning om *Trender och problem i det franska utbildningsväsendet*.

Rådgivaren på avdelningen för de humanistiska och sociala vetenskaperna vid utbildnings- och forskningsministeriet, professor **Franck Lessay**, Sorbonne III, presenterade den *franska forskningspolitiken* varefter direktör **Maurice Gross**, Centre National de la Recherche Scientifique (C.N.R.S.) angav *centrets roll i forsknings-systemet och förhållandet till universitet och högskolor*.

Under ledning av ledamoten i prioriteringsgruppen, professor **Jean-François Battail** erhöles i anslutning till en lunchsammankomst på Université Paris-Sorbonne Paris IV en ingående presentation av universitetets forskningsproblem. Universitetets rektor, professor **Jean-Pierre Poussou**, var värd för denna del av programmet.

Gruppen fick även en värdefull genomgång av forskningsverksamhetens inriktning och omfattning vid Maison des Sciences de l'Homme. Det var direktör **Maurice Aymard** som svarade för denna orientering. I anslutning till programmet gavs vi även möjlighet till fortsatt svenskt-franskt meningsutbyte genom en mottagning av ambassadör **Örjan Berner**.

Prioriteringsgruppens besök i Frankrike avslutades med ett besök vid det i stiftelseform bedrivna svenska konstnärshemmet i Grez-sur-Loing, benämnt Hôtel Chevallon. Stiftelsens styrelse genom bankdirektör **Bo Myhrman** och direktör **Jan Landmark**, båda Göteborg, samt hemmets intendent Mme **Bernadette Plissard** orienterade om arbetet med restaureringen och om den nuvarande och framtida verksamhetsinriktningen.

Donationer

Genom beslut av statsmakterna har RJ under 1994 tillförts en donation uppgående till 1.500 mkr till stöd för kulturvetenskaplig forskning, som tidigare omnämns under detta avsnitt i föregående årsredovisningar.

I nu gällande stadgar för RJ (fr o m den 1 januari 1988) anges att "hinder föreligger inte mot att tillskott till stiftelsens medel kan ske i form av donation från enskild".

En sådan donation erhöles 1992 från hemmansägaren **Erik Rönnberg**, Fagerdal, Hammerdal. Donationen ingår nu i RJ:s förmögenhetsmassa och förvaltas tillsammans med RJ:s övriga tillgångar. Värdet av donationen uppgår vid årsskiftet till 10,2 mkr. Avkastningen skall av RJ delas ut *i form av treåriga forskarstipendier (s k post doc stipendier) till yngre forskare vid Karolinska institutet i Stockholm för vetenskapliga studier av åldrande och åldersrelaterade sjukdomar*. Vid en prisceremoni i Östersund, under värdskap av direktör **Lars-Inge Ström** vid Institutet för Regionalforskning (SIR), utdelades den 30 oktober 1996 efter förslag från KI:s medicinska fakultet ena hälften av stipendiet för tiden 1996-07-01 – 1999-06-30 till MD **Johan Fastbom** och den andra hälften till MD **Lars Nilsson**, båda vid institutionen för geriatrik, Huddinge sjukhus. Erik Rönnberg överlämnade personligen stipendierna. Ytterligare en donation erhöles i slutet av 1994 från Erik Rönnberg. Den nya donationen uppgick till 2,25 mkr och skall liksom den tidigare donationen ingå i RJ:s förmögenhetsmassa och förvaltas tillsammans med RJ:s övriga tillgångar. Avkastningen av den nya donationen skall av RJ delas ut *i form av treåriga forskarstipendier (s k post doc stipendier) till yngre forskare vid Karolinska institutet i Stockholm för vetenskapliga studier av sjukdomar under de tidiga barnåren*. Landshövding **Kristina Persson** vid Länsstyrelsen i Jämtlands län var värd för en prisceremoni och efterföljande lunch den 21 februari 1996 varvid Erik Rönnberg överlämnade stipendierna, hälften till dr. i medicinsk vetenskap **Jessica Fryckstedt** och hälften till dr. i medicinsk vetenskap **Tina Granholm**. Jessica Fryckstedt har därefter av sagt sig stipendiet som i sin helhet tilldelats Tina Granholm. Erik Rönnberg har

den 10 december 1996 gjort en tilläggsdonation på 212.489 kr till denna donation. Det samlade marknadsvärdet uppgår vid årsskiftet till 3,1 mkr.

Nils-Eric Svenssons fond instiftades 1993 och skall, enligt styrelsens beslut sträcka sig till utgången av 2015. Enligt detta skall RJ årligen göra en avsättning så att 150 tkr i 1994 års penningvärde kan delas ut varje år. Under 1996 uppgick stipendiesumman till 183 tkr.

Ändamålet för Nils-Eric Svenssons fond är att genom stipendiering främja ett ömsesidigt forskarutbyte inom Europa. Nils-Eric Svenssons fond skall ge möjlighet dels för yngre disputerade svenska forskare att resa och under kortare tid vistas i en framstående europeisk forskningsmiljö samt dels för yngre europeiska forskare att vara verksamma vid en svensk forskningsinstitution.

Vid en prisceremoni i riksdagshuset den 18 april 1996 uppmärksammades mottagarna av de tre stipendierna ur Nils-Eric Svenssons fond. Stipendierna utdelades till:

- **Bence Boganyi**, Sibeliusakademien, Helsingfors, Finland, för vistelse vid Musikhögskolan i Malmö, Lunds universitet.
- **Carin Franzén**, Litteraturvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, för vistelse vid U.F.R. de Science des textes et documents, Université Paris VII
- **Gerd Haverling**, Klassiska institutionen vid Lunds universitet, för vistelse vid Thesaurus Linguae Latinae, die Bayerische Akademie der Wissenschaften och Institut für allgemeine und Indogermanische Sprachforschung, Universität München.

Det stipendium som 1994 skulle ha tillfallit en spansk stipendiat utdelades under 1996 till:

- **Angela Garcia Jimenez**, Dept of Biology, University of Salamanca, Spanien, för vistelse vid institutionen för klinisk neurovetenskap och allmänmedicin, sektionen för geriatrik, Karolinska institutet.

Stipendierna (60.000 kr vardera) överlämnades av **Ulla Kalén-Svensson**. Till Angela Garcia Jimenez överlämnades diplomaten i samband med styrelsens sammanträde den 12 december efter en föreläsning av professor **Bengt Winblad**, institutionen för klinisk neurovetenskap och allmänmedicin, sektionen för geriatrik, Karolinska institutet, om inriktningen på forskningen om Alzheimers sjukdom. Juryn för urval av de svenska stipendierna bestod av professorerna **Inge Jonsson** (ordf.), **Boel Berner**, **Lars Engwall** och **Gunnel Gustafsson** med verkställande direktören **Dan Brändström** som föredragande. Den utländske stipendiaten utses efter förslag från fristående europeiska forskningsstiftelser med anknytning till Haag-klubben, vars styrelse årligen nominerar en kandidat varefter RJ:s ordförande fattar det definitiva beslutet.

Genom de donationer som under de senaste åren överlämnats till RJ för att där samförvaltas med grunddonationen närmar sig RJ liknande större fonder i bl a Finland, Frankrike och Tyskland. Denna form för samförvaltning, som dessa fonder ger prov på, bidrar till effektiv förmögenhetsförvaltning samtidigt som professionell fördelning av anslag till vetenskaplig forskning kan garanteras. RJ mottar gärna ytterligare donationer.

Stiftelsens placeringsverksamhet

År 1996 blev ytterligare ett bra år för de flesta kapitalförvaltare. Året inleddes visserligen trevande då obligationsräntorna överlag steg. Det ledde bl a till att kursökningarna på de flesta aktiemarknader blev förhållandevis måttliga under årets första hälft. Understött av fallande obligationsräntor blev det andra halvåret desto bättre för aktiemarknaderna. Stockholmsbörsen var 1996 en av de allra starkaste aktiebörserna med en kursuppgång om 38 %. New Yorkbörsen steg för sjätte året i rad – uppgången under 1996 blev drygt 20 %.

Det markanta undantaget från denna ljusa bild var den japanska aktiemarknaden som under året sjönk – tillsammans med en fallande yen-kurs blev nedgången ca 10 % räknat i svenska kronor.

Ett världsindex för aktiebörser visar en kursuppgång i svenska kronor om drygt 15 %.

Den svenska riksbanken fortsatte under hela 1996 den politik med successiva sänkningar av kortrräntorna, som inletts under sommaren/ hösten 1995. Efter en tillfällig – men kraftig – ökning av obligationsräntorna under de första månaderna av 1996 föll även den långa räntan under resten av året.

Den ekonomiska förvaltningen

Stiftelsen höll sig i början av året avvaktande till aktieplaceringar. Efter hand blev det alltmer uppenbart att framför allt de sjunkande långräntorna skulle innebära en positiv injektion till aktiebörsen. Från sommaren 1996 ökade stiftelsen sin aktieportfölj. Mätt till anskaffningsvärde köpte stiftelsen – netto – aktier under 1996 för ca 380 mkr.

Även obligationsportföljen utökades under 1996 – med totalt ca 312 mkr räknat på anskaffningsvärdet. Huvuddelen av obligationsförvärven avsåg svenska statens realränteobligationer. Även amerikanska statsobligationer förvärvades under 1996. Stiftelsens innehav av svenska nominalränteobligationer minskades.

Den tämligen höga likviditeten som stiftelsen hade vid ingången av året – 644 mkr – minskades successivt till 245 mkr.

Av stiftelsens totala tillgångar (värderade till marknadsvärde) vid utgången av 1996 utgjorde andelen aktier 45 % (36 % vid utgången av 1995) och andelen fastigheter 10 % (11 %). Resterande del – 45 % (53 %) – utgjordes av räntebärande tillgångar. Tillgångar i utländsk valuta utgjorde 21 % av de totala tillgångarna.

Bokföringsmässigt resultat

Utfallet av stiftelsens placeringsverksamhet återspeglas i resultaträkningen. Summan av alla inkomster inkl realiserade kursvinster /- förluster vid försäljning av olika värdepapper, med avdrag för löpande kostnader, benämns i resultaträkningen "bokföringsmässigt årsresultat". Detta bokföringsmässiga årsresultat uppgår för 1996 till 380 mkr. För 1995 uppgick det till 329 mkr.

Framför allt som följd av ett successivt sjunkande ränteläge blev stiftelsens ränteinkomster lägre 1996 än 1995 – 168 mkr mot 179 mkr.

Aktieutdelningen blev 1996 endast något större än 1995. Större delen av aktieutdelningarna sker under våren. Stiftelsens nettoökning av sin aktieportfölj ägde rum senare.

De försäljningar som skett i såväl aktie – som obligationsportföljen har under 1996 resulterat i realisationsvinster om 207 mkr (163 mkr året innan).

Fastighetsomkostnaderna år 1996 uppgår till osedvanligt stora belopp – 29 mkr mot 16 mkr året innan. Bakom denna kostnadsökning ligger att en av stiftelsens fastigheter befanns innehålla så stora fel och brister att en omfattande renovering ansågs nödvändig. Hösten 1996 lämnade stiftelsen in en stämningsansökan mot säljarna /tidigare ägarna av fastigheten.

Av årets bokföringsmässiga resultat om 380 mkr har 150 mkr använts till forskningsanslag, medan återstoden förts till vinstregleringsfonden (se not 18).

Realt resultat

Stiftelsen har i princip tre olika slag av tillgångar – obligationer, aktier och fastigheter – som alla är utsatta för värdeförändringar. Till detta kommer att vissa delar av stiftelsens tillgångar är denominerade i utländsk valuta. Förändringar i valutakursen påverkar därför också värdet på stiftelsens tillgångar uttryckt i svenska kronor.

Den ekonomiska redovisningen för en institution som Riksbankens Jubileumsfond skulle vara ofullständig om den inte kompletterades med värdeförändringarna av tillgångarna – "Ökning av ej realiserade värdeförändringar".

Nettot av förändringarna i de realiserade kursvinsterna /- förlusterna har för 1996 fallit ut som en förbättring om 498 mkr (229 mkr året innan).

Den under året fallande räntenivån har lett till att övervärdet (marknadsvärde – anskaffningsvärde) i obligationsportföljen för 1996 har ökat med ytterligare 124 mkr.

Övervärdet i aktieportföljen har stigit med 330 mkr.

Även för stiftelsens fastigheter kan ett ökat övervärde noteras med 45 mkr.

Liksom tidigare år har stiftelsen även 1996 i det reala bokslutet gjort en avsättning till stiftelsekapitalet som motsvarar penningvärdets försämring. För 1996 uppgår denna avsättning till blygsamma 19 mkr – motsvarande en inflationstakt om 0,5 % (se not 18).

"Performance"

Från resultaträkningen (och de olika noterna) kan en sammanställning göras som enbart består av finansiella poster. Dessa poster har grupperats i en tablå efter typ av tillgångar (se sid 19).

Stiftelsens *räntebärande tillgångar* gav för 1996 ett positivt resultat om 324 mkr. Detta ger en avkastning om ca 14 % under år 1996.

På motsvarande sätt ger stiftelsens *aktiehantering* också ett positivt resultat om 542 mkr, motsvarande en avkastning om nästan 32 %. Den svenska delen av aktieportföljen gav en avkastning om drygt 35% och den utländska delen en avkastning om drygt 22 %.

För stiftelsens *fastigheter* redovisas ett totalt resultat om 46 mkr. Detta ger en förräntning om drygt 9 %.

Det finansiella resultatet skall belastas med finansiella kostnader i form av räntekostnader och finansiella omkostnader.

Det samlade finansiella resultatet för 1996 anges i tablå till 890 mkr, vilket motsvarar en förräntning om ca 21,5 %.

Det finansiella resultatet skall täcka anslag till forskning om 150 mkr samt administrationskostnader. Även för 1996 krävs en viss avsättning till stiftelsekapitalet – 19 mkr – för att det skall hålla jämna steg med inflationen. Överskottet uppgår till 710 mkr.

Finansiellt resultat (tkr)

Tillgång	Intäkt/kostnad	1996	1995
<i>Bankmedel</i>	Ränteintäkter	24.109	22.432
	Orealiserade valutakursvinster/ -förluster	3.797	-8.981
<i>Certifikat</i>	Ränteintäkter	9.657	11.026
<i>Obligationer</i>	Ränteintäkter	134.551	145.498
	Realiserade vinster	34.581	24.809
	Realiserade förluster	-6.271	-
	Förändring av ej realiserade vinster	123.997	94.949
Summa räntebärande tillgångar		324.421	289.733
<i>Aktier och konvertibler</i>	Utdelningar och räntor	33.364	33.113
	Realiserade vinster	197.258	165.457
	Realiserade förluster	-18.453	-27.211
	Nedskrivning – aktier	-	-4.353
	Förändring av ej realiserade vinster	329.974	122.889
Summa aktier och konvertibler		542.143	289.895
<i>Fastigheter och andelar i fastighetsbolag</i>	Inkomster	38.010	37.013
	Av/nedskrivning	-7.075	-18.892
	Övriga kostnader	-29.425	-16.529
	Förändring av ej realiserade vinster	44.900	11.270
Summa fastigheter		46.410	12.862
	Räntekostnader	-21.358	-22.428
	Finansiella omkostnader	-1.815	-1.260
Finansiellt resultat		889.801	568.802

Resultaträkning (tkr)

	Not	1996	1995
<i>Bokföringsmässigt resultat</i>			
Ränteintäkter	1	168.323	179.394
Aktieutdelningar		33.358	32.675
Nedskrivning – aktier		–	–4.353
Resultat fastigheter	2	1.510	1.592
Räntekostnader	2	–21.358	–22.428
Realiserade kursvinster	3	231.839	190.266
Realiserade kursförluster	3	–24.724	–27.211
Orealiserade valutakursvinster/-förluster	3	3.797	–8.981
Övriga intäkter	4	537	494
Finansiella omkostnader	5	–1.815	–1.260
Administrationskostnader	6	–11.183	–10.754
<i>Redovisat bokföringsmässigt årsresultat före anslag till forskning</i>			
	18	380.284	329.434
Ökning av ej realiserade värdeförändringar	7	498.871	229.108
Avsättning för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde	8, 18	–18.720	–91.318
<i>Real ökning av eget kapital före beviljade anslag till forskning</i>			
	18	860.435	467.224

Balansräkning (tkr)

	Not	1996-12-31		1995-12-31	
		Bokförda värden	Marknadsvärden	Bokförda värden	Marknadsvärden
<i>Tillgångar</i>					
<i>Omsättningstillgångar</i>					
Likvida medel		245.473	245.473	644.423	644.423
Certifikat		50.052	50.052	87.468	87.468
Upplupna ränteintäkter		58.493	58.493	75.990	75.990
Fondlikvider		6.632	6.632	–	–
Förutbetalda kostnader och upplupna intäkter	9	1.089	1.089	576	576
Övriga fordringar	10	4.788	4.788	4.739	4.739
<i>Summa omsättningstillgångar</i>		366.527	366.527	813.196	813.196
<i>Anläggningstillgångar</i>					
Obligationer	11	1.758.153	1.967.853	1.446.158	1.531.861
Aktier och konvertibler	12	1.901.376	2.318.630	1.522.026	1.609.306
Andelar i fastighetsbolag	13	49.370	47.403	49.370	45.747
Fastigheter	13, 14	415.085	487.000	420.459	449.130
Inventarier	15	1.081	1.081	1.338	1.338
<i>Summa anläggningstillgångar</i>		4.125.065	4.821.967	3.439.351	3.637.382
<i>Summa tillgångar</i>		4.491.592	5.188.494	4.252.547	4.450.578
<i>Skulder och eget kapital</i>					
<i>Skulder</i>					
<i>Kortfristiga skulder</i>					
Leverantörsskulder		2.574	2.574	2.927	2.927
Fondlikvider		6.671	6.671	–	–
Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter	16	12.762	12.762	13.605	13.605
Övriga kortfristiga skulder	17	3.148	3.148	2.896	2.896
Beviljade ej utbetalda anslag		112.677	112.677	89.340	89.340
<i>Summa kortfristiga skulder</i>		137.832	137.832	108.768	108.768
<i>Långfristiga skulder</i>					
Inteckningslån		177.882	177.882	198.826	198.826
<i>Summa långfristiga skulder</i>		177.882	177.882	198.826	198.826
<i>Summa skulder</i>		315.714	315.714	307.594	307.594
<i>Eget kapital</i>					
Stiftelsekapital	18	3.009.419	–	3.009.207	–
Uppindexerat stiftelsekapital		–	3.762.964	–	3.744.032
Vinstregleringsfond		1.166.459	1.109.816	935.746	398.952
<i>Summa eget kapital</i>		4.175.878	4.872.780	3.944.953	4.142.984
<i>Summa skulder och eget kapital</i>		4.491.592	5.188.494	4.252.547	4.450.578

Balansräkning (tkr) forts.

Ställda panter	1996-12-31		1995-12-31	
	Bokförda värden	Marknadsvärden	Bokförda värden	Marknadsvärden
<i>Ställda panter</i>				
Fastighetsinteckningar	199.019		211.916	
<i>Ansvarsförbindelser</i>				
Pensionsåtagande	2.538		2.590	
<i>Beviljade anslag att utgå ur kommande års avkastning</i>	61.464		87.153	

Finansieringsanalys (tkr)

	1996	1995
Tillförda medel		
Från årets verksamhet internt tillförda medel (se specifikation nedan)	387.359	352.679
Minskning av omsättningstillgångar (exkl. likvida medel)	47.719	58.558
Ökning av kortfristiga skulder	29.064	36.653
Ökning av långfristiga skulder	–	15.342
Donationer	212	–
Summa tillförda medel	464.354	463.232
Använda medel		
Investeringar i obligationer	311.995	194.528
Investeringar i aktier	379.350	–278.192
Investeringar i mark, byggnader och inventarier	1.444	51.729
Minskning av långfristiga skulder	20.944	–
Beviljade anslag till forskning	149.571	125.816
Summa använda medel	863.304	93.881
Tillförda medel med avdrag för använda medel		
= förändring av likvida medel	–398.950	369.351
Specifikation av från årets verksamhet internt tillförda medel		
Bokföringsmässigt resultat före anslag till forskning	380.284	329.434
Av- och nedskrivningar som belastar detta resultat	7.075	23.245
Från årets verksamhet internt tillförda medel	387.359	352.679

Noter (belopp i tkr)**Not 1. Ränteintäkter**

	1996	1995
Bank	24.109	22.432
Certifikat	9.657	11.026
Obligationer	134.551	145.498
Konvertibler	6	438
	168.323	179.394

Not 2. Resultat – fastigheter

	1996	1995
Inkomster	38.010	37.013
Avskrivningar	–7.075	–6.892
Nedskrivning	–	–12.000
Övriga kostnader	–29.425	–16.529
Resultat	1.510	1.592

Av fastighetsinkomsterna utgör 1.375 tkr en beräknad internhyra för stiftelsens egna lokaler.

Se även not 7.

Avskrivningar enligt plan grundas på anskaffningsvärden och fördelas över den beräknade ekonomiska livslängden. Avskrivningar på byggnader sker med 2 % årligen.

De räntekostnader som redovisas i resultaträkningen avser lån mot säkerhet i stiftelsens fastigheter.

Not 3. Kursvinster/-förluster

Realiserade	1996		1995	
	Vinster	Förluster	Vinster	Förluster
Obligationer	34.581	6.271	24.809	–
Aktier och konvertibler	197.258	16.671	165.457	27.211
Optioner	–	1.782	–	–
	231.839	24.724	190.266	27.211
Orealiserade				
Likvida medel (utländsk valuta)	3.797	–	–	8.981
	3.797	–	–	8.981

Not 4. Övriga intäkter

	1996	1995
Intäkter från publikationer	20	46
Ej utnyttjade anslag	517	448
	537	494

Not 5. Finansiella omkostnader

	1996	1995
Depåavgift	1.412	917
Förvaltningsarvode	69	–
Börs- och Reuterskärmar	334	343
	1.815	1.260

Not 6. Administrationskostnader

	1996	1995
Löner och ersättningar till		
– styrelsen och verkställande direktören	1.797	1.669
– övrig personal	2.904	2.738
Tjänstepensioner (inkl. särskild löneskatt)	1.046	920
Sociala avgifter	1.703	1.532
Resor och traktamenten, kansli och styrelse	822	642
Revision och redovisningskonsultation	255	272
Övriga konsulttjänster	125	99
Lokalkostnader	1.388	1.320
Förbrukningsinventarier	159	490
Avskrivningar inventarier	391	365
Övrigt	593	707
	11.183	10.754
Medeltal anställda under året har varit		
kvinnor	6.5	6.0
män	3.0	3.0
Totalt	9.5	9.0

Not 7. Förändring av ej realiserade värdeförändringar

	1996		1995		Förändring
	Vinster	Förluster	Vinster	Förluster	
Obligationer	209.700	–	85.703	–	123.997
Aktier och konvertibler	417.254	–	87.280	–	329.974
Fastigheter och andelar i fastighetsbolag	69.948	–	25.048	–	44.900
	696.902	–	198.031	–	498.871

Not 8. Avsättning för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde

Genomsnittsvärdet för konsumentprisindex 1996 uppgår till 256,0. Motsvarande indexvärde för 1995 är 254,8. Mellan 1996 och 1995 ökade således konsumentprisindex med 0,5 %.

Avsättningen för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde blir då $0,005 \times 3.744.032 = 18.720$ tkr.

Se vidare not 18.

Not 9. Förutbetalda kostnader och övriga upplupna intäkter

	1996	1995
Övriga förutbetalda kostnader	58	49
Övriga upplupna intäkter	51	527
Beviljat extra statligt stöd Hjorten 17	980	–
	1.089	576

Not 10. Övriga fordringar

	1996	1995
Hysesfordringar m m	4.463	4.437
Moms fastigheter	325	302
	4.788	4.739

Not 11. Obligationer

Förfalldatum	Nominellt värde	Bokfört värde	Marknadsvärde
Svenska nominalränteobligationer			
1997	140.000	144.787	146.430
1998	100.000	106.594	107.895
1999	562.000	513.904	596.598
2000	80.000	76.869	91.496
2001	40.000	40.954	44.117
2005	20.000	17.459	19.369
2009	220.000	202.784	258.157
Summa	1.162.000	1.103.351	1.264.062
Svenska realränteobligationer			
2004	80.000	59.439	62.716
2008	200.000	192.488	207.250
2014	370.000	175.194	193.134
2020	100.000	93.828	102.829
Summa	750.000	520.949	565.929
US Treasuries-nominalränteobligationer			
2001	10 MUSD	67.000	68.794
2006	10 MUSD	66.853	69.068
Summa	20 MUSD	133.853	137.862
Summa obligationer		1.758.153	1.967.853

Not 12. Aktier och konvertibler

Aktie	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valuta-enhet
ABB A	61.269	39.937	47.177	SEK
ABB B	180.050	124.448	138.639	SEK
AGA A	302.000	31.355	30.955	SEK
AGA B	499.400	52.884	50.689	SEK
Astra A	796.000	149.502	267.854	SEK
Astra B	81.000	26.262	26.487	SEK
B&N B	324.200	22.106	23.018	SEK
Cardo	400.000	60.728	75.600	SEK
Elekta B	135.500	33.514	32.859	SEK
Ericsson B	972.281	93.831	204.179	SEK
JP Bank A	376.500	12.994	14.683	SEK
JP Bank B	373.500	13.229	14.380	SEK

Not 12. (forts)

Aktier	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valuta-enhet
Mandator	65.000	4.318	4.290	SEK
Netcom B	253.000	19.285	27.830	SEK
Perstorp B	600.000	54.782	82.200	SEK
PLM	132.000	13.624	15.510	SEK
SCA B	609.277	81.884	83.776	SEK
Scania A	6.900	1.242	1.173	SEK
SEB A	1.050.000	58.385	72.975	SEK
Skanska B	376.809	68.327	113.043	SEK
Spectra A	350.000	41.650	43.575	SEK
Spira	110.450	15.538	17.727	SEK
Tryckindustri	6.200	932	1.252	SEK
Trygg-Hansa B	520.000	58.038	65.520	SEK
Volvo B	135.000	19.508	20.250	SEK
Summa svenska aktier		1.098.302	1.475.641	SEK
Utländska aktier				
	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valuta-enhet
Abbot Labs	54.000	2.081	2.741	USD
Amgen	40.000	2.442	2.175	USD
AT&T	45.000	2.902	1.952	USD
Bay Networks	30.000	966	630	USD
Eastman Chemical	41.000	2.491	2.265	USD
Great American	850	0	0	USD
Hillenbrand	95.000	2.862	3.444	USD
Mattel	75.000	2.022	2.081	USD
McDonalds	72.000	2.421	3.267	USD
Pepsico	60.000	1.910	1.755	USD
Scand. Broadcasting	80.000	1.939	1.390	USD
Sprint	65.000	2.021	2.592	USD
Staples	54.000	1.139	975	USD
Telecom.Inc	70.000	1.444	914	USD
Time Warner	50.000	2.048	1.875	USD
Wal-Mart	74.000	1.700	1.684	USD
Waste Management	60.000	1.928	1.950	USD
Westinghouse				
Airbrakes	180.000	1.942	2.273	USD
Tele Danmark	12.000	3.720	3.900	DKK
Nycomed	77.000	9.746	7.546	NOK
Amer	16.500	2.109	1.568	FIM
Enzo	170.000	6.975	6.290	FIM
Huhtamäki	43.600	7.753	9.330	FIM
Nokia	180.000	30.946	48.024	FIM

Not 12. (forts)

Utländska aktier	Antal	Bokfört värde	Marknadsvärde	Valutaenhet
UPM/Kymmene	181.000	19.061	17.467	FIM
BOC	200.000	1.784	1.747	GBP
Glaxo	289.699	2.170	2.746	GBP
Rolls Royce	600.000	1.458	1.545	GBP
Air Liquide	7.260	5.297	5.881	FRF
Lafarge	14.500	4.949	4.514	FRF
LVMH	8.384	10.929	12.148	FRF
Paris Developement	50.000	1.800	1.800	FRF
Schneider	27.000	6.013	6.477	FRF
Leifheit	30.000	1.993	1.770	DEM
Merck	45.000	2.473	2.493	DEM
PWA	15.000	3.228	3.075	DEM
Roche	950	9.599	9.894	CHF
SMH	2.500	1.902	2.063	CHF
ABB Investment	–	9.187	9.446	USD
Quest	162.376	2.703	3.101	USD
Singer & Friedlander	1.779.903	5.012	5.118	GBP
Alfred Berg Far East	38.064	5.062	6.975	USD
Fleming Eastern Opp.	115.636	2.052	2.627	USD
Asian Growth	56.776	5.004	5.121	USD
India Fund	135.000	1.924	1.029	USD
Alfred Berg Japan	256.921	25.067	17.679	SEK
Summa utländska aktier		803.074	842.989	SEK
Summa aktier		1.901.376	2.318.630	SEK

Not 13. Fastigheter och andelar i fastighetsbolag

	Stiftelsens ägarandel	Bokfört värde	Marknadsvärde
<i>Andelar i fastighetsbolag</i>			
917 Peachtree, LLC, USA	40 %	15.801	15.114
Reindeer Realty, LP, USA	90 %	33.569	32.289
Summa		49.370	47.403
<i>Fastigheter</i>			
Styrpinnen 23, Stockholm	100 %	43.920	71.000
Claus Mortensen 24, Malmö	100 %	83.730	77.000
Adam och Eva 17, Stockholm	50 %	133.904	135.000
Brännaren 7, Stockholm	100 %	17.203	23.000
Kampsången 4, Stockholm	100 %	11.757	14.000
Sländan 2, Stockholm	100 %	8.903	15.000
Trädlärkan 2, Stockholm	100 %	11.339	22.000
Rekryten 6, Stockholm	100 %	27.608	34.000
Snöklockan 1, Stockholm	100 %	24.483	26.000
Jasminen 4, Stockholm	100 %	16.784	19.500
Apelträdet 5, Stockholm	100 %	15.507	17.500
Hjorten 17, Stockholm	100 %	19.947	33.000
Summa		415.085	487.000
Totalt		464.455	534.403

Marknadsvärdena baseras på externa värderingar utförda av välnummerade värderingsfirmor.

Not 14. Fastigheter

	1996	1995
Anskaffningsvärde byggnader	353.725	352.025
Ackumulerade avskrivningar	-28.260	-21.186
Ackumulerad nedskrivning, byggnader	-58.258	-58.258
Byggnader, bokfört värde	267.207	272.581
Anskaffningsvärde, mark	192.620	192.620
Ackumulerad nedskrivning, mark	-44.742	-44.742
Mark, bokfört värde	147.085	147.878
Summa bokfört värde	415.085	420.459
<i>Taxeringsvärden</i>		
Byggnader	163.026	185.545
Mark	62.947	69.601
Summa	225.973	255.146

Fastigheternas marknadsvärden framgår av not 13. Se även not 2.

Not 15. Inventarier

	1996	1995
Anskaffningsvärde	1.996	1.862
Ackumulerad avskrivning	-915	-524
Bokfört värde	1.081	1.338

För inventarier tillämpas en avskrivningsplan om 20% per år.

Not 16. Upplupna kostnader och förutbetalda intäkter

	1996	1995
Sociala avgifter	244	208
Intjänade ej uttagna semesterdagar	112	126
Särskild löneskatt på pensionsförs.premier	180	128
Upplupna räntor inteckningslån	1.839	1.892
Förutbetald hyresintäkt	9.085	9.128
Övrigt, fastigheter	796	1.407
Övriga upplupna kostnader	506	716
12.762	13.605	

Not 17. Övriga kortfristiga skulder

	1996	1995
Personalens källskatt	290	235
Fastighetsskatt	1.373	552
Förvaltning av medel fr Arbetslivsfonden	1.265	2.109
Förvaltning av medel – konsortialavtal	220	–
3.148	2.896	

Not 18. Eget kapital

	Stiftelse- kapital	Vinstregle- ringsfond	Totalt eget kapital
<i>Nominellt kapital</i>			
Eget kapital 1995-12-31	3.009.207	935.746	3.944.953
Tillskott till Erik Rönnerbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnaåren	212	–	212
Redovisat årsresultat	–	380.284	380.284
Beviljade anslag till forskning	–	-149.571	-149.571
Eget kapital 1996-12-31	3.009.419	1.166.459	4.175.878
<i>Realt kapital</i>			
Eget kapital 1995-12-31	3.744.032	398.952	4.142.984
Tillskott till Erik Rönnerbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnaåren	212	–	212
Avsättning för bevarande av stiftelsekapitalets realvärde (se not 8)	18.720	–	18.720
Real ökning av eget kapital	–	860.435	860.435
Beviljade anslag till forskning	–	-149.571	-149.571
Eget kapital 1996-12-31	3.762.964	1.109.816	4.872.780

Bundet och fritt eget kapital

Av förarbetena till riksbankens donation framgår att donationens realvärde skall upprätthållas över tiden. Samma grundläggande bestämmelse gäller för de båda privata donationer, som Riksbankens Jubileumsfond erhållit (Erik Rönnerbergs donationer). Kapitalet hänförligt till dessa donationer bör närmast ses som bundet.

För den Kulturvetenskapliga donationen har förhållandet formulerats något annorlunda. Av donationsvillkoren framgår att det egna kapitalet får användas för anslag till forskning. Det framhålls dock att med en framgångsrik kapitalförvaltning kan en ändamålsenlig nivå på forskningsanslagen upprätthållas utan att det egna kapitalet behöver tas i anspråk. Kapitalet hänförligt till denna donation bör närmast ses som fritt.

Anslag till forskning

Under år 1996 har Riksbankens Jubileumsfond beviljat anslag till forskning enligt nedan (1995 års uppgifter redovisas parallellt).

	1996	1995
Anslag från Riksbankens donation	69.640	71.345
Anslag från Nils-Eric Svenssons fond	183	154
Anslag från Kulturvetenskapliga donationen	79.343	53.976
Anslag från Erik Rönnerbergs donation om åldersrelaterade sjukdomar	315	265
Anslag från Erik Rönnerbergs donation om sjukdomar under de tidiga barnåren	90	76
	149.571	125.816

Donationer

De medel som Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond förvaltar härrör från fem olika donationer.

- Donation från Sveriges Riksbank för att främja och understödja vetenskaplig forskning
- Nils-Eric Svenssons fond
- Kulturvetenskaplig donation
- Erik Rönnerbergs donation för forskning om åldrande och åldersrelaterade sjukdomar
- Erik Rönnerbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnåren

(För en mer utförlig beskrivning av ändamålen för de olika donationerna hänvisas till avsnittet "Den forskningsstödande verksamheten").

Samtliga medel som donerats till Riksbankens Jubileumsfond samförvaltas. Avkastningen från de olika donationerna skall emellertid gå till olika ändamål. Stiftelsens totala avkastning på förvaltade medel måste därför fördelas på de olika donationerna.

Vid ingången av 1996 var marknadsvärdet för de olika donationerna följande:

1. Riksbankens donation inkl Nils-Eric Svenssons fond	2.438.636 tkr (58,8618 %)
2. Kulturvetenskaplig donation	1.693.138 tkr (40,8676 %)
3. Erik Rönnerbergs donation för forskning om åldersrelaterade sjukdomar	8.698 tkr (0,2100 %)
4. Erik Rönnerbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnåren	2.512 tkr (0,0606 %)

Riksbankens Jubileumsfonds totala avkastning 1996 (bokföringsmässigt resultat + ökning av ej realiserade värdeförändringar = 380.284 + 498.871 = 879.155 tkr) skall proportioneras ut på de olika donationerna.

1. Riksbankens donation inkl Nils-Eric Svenssons fond	
Ingående värde	2.438.636
Andel av årets totala avkastning	517.486
Årets anslag	-69.823

Marknadsvärde 1996-12-31 2.886.299

Anslagen från Nils-Eric Svenssons fond har inte någon direkt koppling till avkastningen på förvaltade medel. Styrelsen för Riksbankens Jubileumsfond har förbundit sig att se till att anslagen per år kan uppgå till ett visst belopp - som för 1996 är 183.000 kronor. Donationen skall anses vara förbrukad vid utgången av 2015. I denna sammanställning har därför Nils-Eric Svenssons fond slagits ihop med Riksbankens donation.

2. Kulturvetenskaplig donation	
Ingående värde	1.693.138
Andel av årets totala avkastning	359.290
Årets anslag	-79.343

Marknadsvärde 1996-12-31 1.973.085

3. Erik Rönnerbergs donation för forskning om åldrande och åldersrelaterade sjukdomar	
Ingående värde	8.698
Andel av årets totala avkastning	1.846
Årets anslag	-315

Marknadsvärde 1996-12-31 10.229

4. Erik Rönnerbergs donation för forskning om sjukdomar under de tidiga barnåren	
Ingående värde	2.512
Andel av årets totala avkastning	533
Donationstillskott	212
Årets anslag	-90

Marknadsvärde 1996-12-31 3.167

Stockholm den 6 februari 1997

Inge Jonsson Ordförande	Jan Björkman Vice ordförande	Elving Andersson
Jan Belfrage	Mona Berglund Nilsson	Boel Berner
Lars Engwall	Gunnel Gustafsson	Björn Kaaling
Bertil Persson	Åke Smids	Per Unckel
Dan Brändström Verkställande direktör		

Revisionsutlåtande

Vi har granskat årsredovisningen, räkenskaperna samt styrelsens och verkställande direktörens förvaltning för år 1996. Granskningen har utförts enligt god revisionsledning.

Granskningen har inte givit anledning till anmärkning mot vare sig årsredovisning, räkenskaper eller styrelsens och verkställande direktörens förvaltning av stiftelsens angelägenheter. Enligt vår bedömning är redovisningen rättvisande och upprättad i enlighet med god redovisningssed.

Stockholm den 7 februari 1997

Ernst & Young AB

Per Björngård
Auktoriserad revisor

Invandrarnas rörlighet

Hela Sverigestrategins sekundäreffekter i ett socialgeografiskt perspektiv
Roger Andersson, Kulturgeografiska institutionen,
Uppsala universitet, Norbyvägen 18b,
752 36 Uppsala

Det är idag väl bekant att den s k Hela Sverige-strategin för flyktingmottagning, som inleddes 1985 och i praktiken avslutades under 1994, har givit många orter i Sverige en ny befolkningssammansättning. Vart man kommer i landet är sannolikheten stor att det lokala Sverige man möter är multietniskt. Eftersom många av de ca 400 000 som gavs uppehållstillstånd

under Hela-Sverige-epoken var födda utom Europa skiljer sig denna multietnicitet i sin sammansättning ofta från den som etablerades i storstäder och industriorter i samband med arbetskraftsinvandringen under efterkrigstidens första kvartss sekel.

Så här i efterhand kan man konstatera, att Hela Sverige-strategin i den tappning den faktiskt kom att få egentligen förutsätter att tre baskrav uppfylls för att den skall bli långsiktigt framgångsrik:

1. För det första finns en underförstådd tanke att de förhållanden som påverkar invandras integration i det svenska samhället antingen är homogena inom landet eller att de rentav skulle vara bättre på orter och i regioner som inte erhållit en tidigare "spontaninvandring".
2. För det andra förutsätter den att styrningen av den invandrades kommunplacering i möjligaste mån tar hänsyn till personens önskemål så att man inte redan vid kommunplaceringen påtvingar personen ett kommunval, som utlöser stor besvikelse och en förlängd känsla av att "leva för dagen". Om hänsyn skall kunna tas till dessa önskemål förutsätts dessutom i praktiken att önskemålen är någorlunda jämnt fördelade bland de kommuner som ingår avtal med Statens Invandrarverk.
3. Strategin förutsätter också antingen att invandraren stannar i placeringskommunen eller att den geografiska rörligheten mellan kommunerna är någorlunda balanserad. Denna förutsättning hänger intimt samman med att statens försörjningsansvar tidsbegränsats och att kommunerna i och med Hela Sverige-reformen övertagit många av statens skyldigheter i samband med flyktinginvandring och integrationsarbete.

Projektet *Invandrarnas rörlighet – Hela Sverige-strategins sekundäreffekter i ett socialgeografiskt perspektiv* (RJ dnr 93-216) har syftat till att teoretiskt och empiriskt fördjupa kunskaperna vad avser den invandrande befolkningens geografiska och sociala rörlighet. Även om dessa frågor upptog plats på politikernas dagordning redan före 1985 och i rätt stor utsträckning under 1993, när projektet startade, har de successivt fått ett större utrymme i skilda politiska fora under projektets gång.

Samtidigt har fler forskare än tidigare, representerande ett bredare fält av humanistiska och samhällsvetenskapliga discipliner, ägnat de etniska frågorna ett tydligt intresse. Den samhällsgeografiska dimensionen av invandringen till Sverige och av invandrarernas situation i landet har rönt förhållandevis lite uppmärksamhet under efterkrigstiden. Särskilt tre geografiska aspekter av denna invandring är emellertid av stort intresse när frågan om invandrade personers integration i det svenska samhället skall analyseras: den nationella fördelningen (regional dimension), den lokala fördelningen (intraurban dimension) samt förändringar av dessa fördelningar (rörlighet).

Denna kortfattade rapport ägnas tre aspekter av det komplex av frågor som här antytts inledningsvis och som studerats i forskningsprojektet Invandrarernas rörlighet:

1. Hur har den nationella fördelningen av nya invandrare förändrats under hela Sverige-epoken 1985-95?
2. Hur ser den geografiska rörligheten ut för invandrare om den jämförs med de infödda svenskarnas migration? Flyttar utlandsfödda mer och i så fall varför? Flyttar invandrare av en viss nationalitet till orter där nationaliteten redan är starkt representerad, dvs sker det en geografisk koncentration genom flyktingarnas sekundärflyttningar?
3. Går det att identifiera regioner i landet där invandrare lyckas bättre än i andra och skiljer sig dessa regioner från de områden där infödda svenskar gör social karriär utöver genomsnittet?

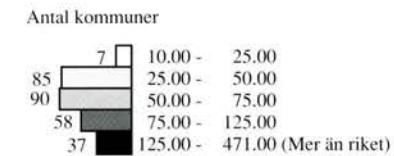
Den senare frågan behandlas i internationell litteratur utifrån begreppet "escalator regions", dvs "rulltrapperegioner". En rulltrapperegion erbjuder goda betingelser för individernas uppåtgående sociala rörlighet. Karriären antas då gynnas inte primärt av personernas förvärvade egenskaper (t ex utbildningsnivå) utan av det faktum att dessa egenskaper ger olika avkastning i skilda ekonomiska och sociala miljöer (se t ex Fielding 1992). Som antyds ovan har projektet arbetat med hypotesen att rulltrapperegioner existerar (både uppåt- och nedåtriktade rulltrappor) och att det inte är självklart att rulltrapperegioner för män och kvinnor, högutbildade och lågutbildade eller för svenskar och invandrare är kongruenta. Det är teoretiskt fullt möjligt att de varierar med den nationella eller etniska bakgrunden.

Hur har den nationella fördelningen av nya invandrare förändrats under hela Sverige-epoken 1985-95?

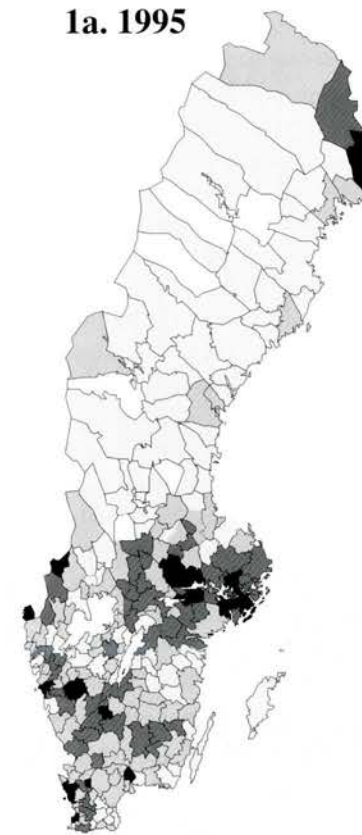
År 1980, fem år innan Hela Sverige-strategin inleddes, hade var 6:e kommun, 46 st – företrädesvis kommuner i Stockholmsområdet och industriorter i Bergslagen – en invandrandel som tydligt översteg riksgenomsnittet. 20 kommuner, främst fann man dem i Norrlands inland, hade en mycket låg andel utlandsfödda (mindre än en fjärdedel av rikets genomsnitt). År 1995 hade Hela Sverige-strategin för flyktingmottagning påverkat bosättningsmönstret under ett decennium, även om ett beslut om större valfrihet för nyanlända trädde i kraft den 1:a juli 1994. Så gott som alla kommuner hade tagit del i mottagningsprogrammet (Skånekommunen Sjöbo och ett fåtal andra uppmärksammade kommuner undantagna) och i så gott som alla kommuner ökade också antalet och andelen utlandsfödda under decenniet (Andersson 1996c).

När kommunerna 1995 sätts i relation till varandra och riksgenomsnittet framträder ett mönster (fig. 1a) som liknar fördelningen femton år tidigare. Skälet är förstås att regionala bosättningsmönster är trögrörliga och 15 år en kort period i dessa sammanhang. De drygt 400 000 som invandrade 1985-1995 är ett ansenligt antal personer men de som invandrat tidigare är fortfarande fler, samtidigt som andra nordbor nu som då påverkar helhetsbilden, särskilt vid gränstrakterna. Storstadsområdena och andra delar av centrala Svealand och sydvästra Sverige rymmer fortfarande många kommuner med hög andel utlandsfödda.

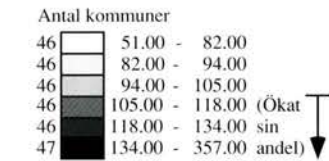
De utlandsföddas relativa representation i Sveriges kommuner 1995, där Riket=100 (1980 års kommunindelning)

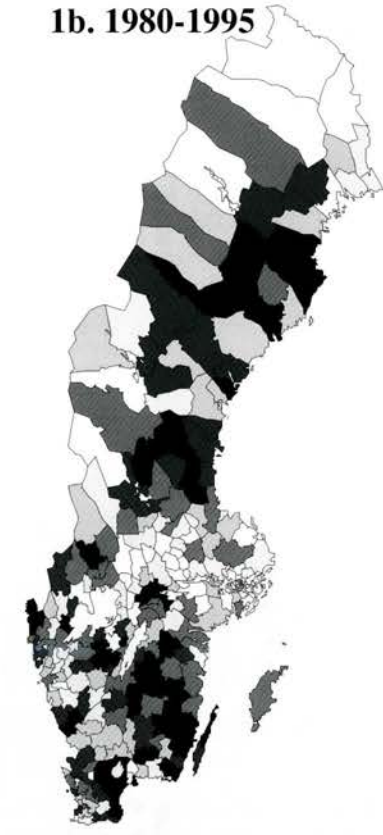
1a. 1995

Kommunernas andel av de utlandsfödda 1995 dividerad med motsvarande andel 1980 (100= ingen förändring)

1b. 1980-1995

Figur 1: De utlandsföddas relativa representation i Sveriges kommuner 1980-1995.

Källa: Andersson, R. Invandrarverket 1997.

Geografisk koncentrationsgrad	Total befolkning	Födda i Sverige	Födda utomlän	Födda i Finland	Jugoslavien	Etiopien	Libanon	Syrien	Turkiet	Irak	Iran	Chile
Hälften av befolkningen bodde i följande antal kommuner:												
1980	41	44	18	21	8	6	7	3	4	5	4	7
1984	40	43	18	21	8	4	8	3	4	5	4	7
1988	40	42	18	22	7	6	10	3	4	4	12	9
1992	41	43	18	23	8	7	13	6	5	10	9	11
1995	40	42	18	23	21	5	10	6	5	8	7	10
<i>Topp 10, 1995</i>												
Rang 1	Stockholm	Stockholm	Stockholm	Stockholm	Malmö	Stockholm	Malmö	Södertälje	Stockholm	Stockholm	Göteborg	Stockholm
Rang 2	Göteborg	Göteborg	Göteborg	Göteborg	Göteborg	Göteborg	Göteborg	Göteborg	Botkyrka	Göteborg	Stockholm	Göteborg
Rang 3	Malmö	Malmö	Malmö	Södertälje	Stockholm	Uppsala	Stockholm	Botkyrka	Göteborg	Malmö	Uppsala	Botkyrka
Rang 4	Uppsala	Uppsala	Uppsala	Eskilstuna	Norrköping	Solna	Södertälje	Göteborg	Södertälje	Uppsala	Malmö	Malmö
Rang 5	Linköping	Linköping	Botkyrka	Västerås	Helsingborg	Umeå	Botkyrka	Norrköping	Huddinge	Västerås	Linköping	Norrköping
Rang 6	Norrköping	Norrköping	Västerås	Botkyrka	Halmstad	Örebro	Helsingb.	Uppsala	Uppsala	Botkyrka	Solna	Sollentuna
Rang 7	Västerås	Örebro	Södertälje	Borås	Landskr.	Botkyrka	Örebro	Örebro	Örebro	Jönköping	Västerås	Huddinge
Rang 8	Örebro	Västerås	Helsingb.	Huddinge	Jönköping	Sundbyb.	Jönköping	Trollhättan	Norrköping	Linköping	Umeå	Haninge
Rang 9	Jönköping	Jönköping	Norrköping	Haparanda	Örebro	Malmö	Norrköping	Linköping	Haninge	Eskilstuna	Lund	Uppsala
Rang 10	Helsingb.	Helsingb.	Huddinge	Nacka	Borås	Nacka	Uppsala	Järfälla	Malmö	Mölnådal	Örebro	Järfälla
Total befolkning 1995	8 837 496	7 901 474	936 022	205 710	119 482	13 436	21 555	9 403	29 761	26 361	49 040	26 979
Total, topp 10, 1995	2 317 775	1 962 847	374 050	71 524	46 974	8 674	10 828	5 952	20 119	14 428	28 152	13 730
Andel i %, topp 10, 1995	26%	25%	40%	35%	39%	65%	50%	63%	68%	55%	57%	51%
Förändring av geografisk koncentrationsgrad 1980-1995		Ökat svagt	Öförändr.	Minskat svagt	Minskat kraftigt	Ökat svagt	Minskat	Minskat	Minskat svagt	Minskat	Minskat	Minskat

Tabell 1: Geografisk koncentrationsgrad 1980-1995.
Källa: Andersson, R. Invandrarverket 1997.

En närmare granskning av 1995 års kartbild avslöjar dock att viktiga förändringar har skett. Det är nu blott 7 kommuner som redovisar en invandrandel, som understiger en fjärdedel av rikets genomsnitt och antalet kommuner med tydlig överrepresentation (mer än 25% av rikets genomsnitt) har fallit från 46 år 1980 till 37 femton år senare. Figur 1b sammanfattar förändringarna under perioden. Andelen utlandsfödda har relativt sett ökat särskilt kraftigt i många kommuner som tidigare haft en låg andel utlandsfödda (särskilt i sydöstra Sverige, Gävleborgs och Västerbottens län).

Tabell 1 ger mer detaljer rörande den geografiska koncentrationsgraden. Det visar sig att den relativa tillväxten av utlandsfödda i många nya invandrarkommuner skett från en sådan låg nivå att koncentrationsgraden är snarlik 1980 och 1995. Det mått som här används (antal kommuner som behöver summeras för att räkna in halva befolkningen av en viss nationalitet) är i och för sig ganska grovt, men det har fördelen att det är någorlunda lättbegripligt. Mått på detta sätt bor nu som tidigare halva den utlandsfödda befolkningen i 18 av Sveriges 288 kommuner. Den infödda befolkningen har koncentrerats något under perioden, så att 1995 måste 42 kommuner summeras för att hälften av dem som förts i landet skall ringas in (1980 var det 44 st). Det förvånar heller knappast att personer födda i Finland, vars släkt- och personliga band med i Sverige bosatta personer ofta är vittförgrenade och har djupa rötter, är mer spridda geografiskt (23 kommuner år 1995 för hälften av den finlandsfödda befolkningen) än vad som gäller för nyare invandrargrupper.

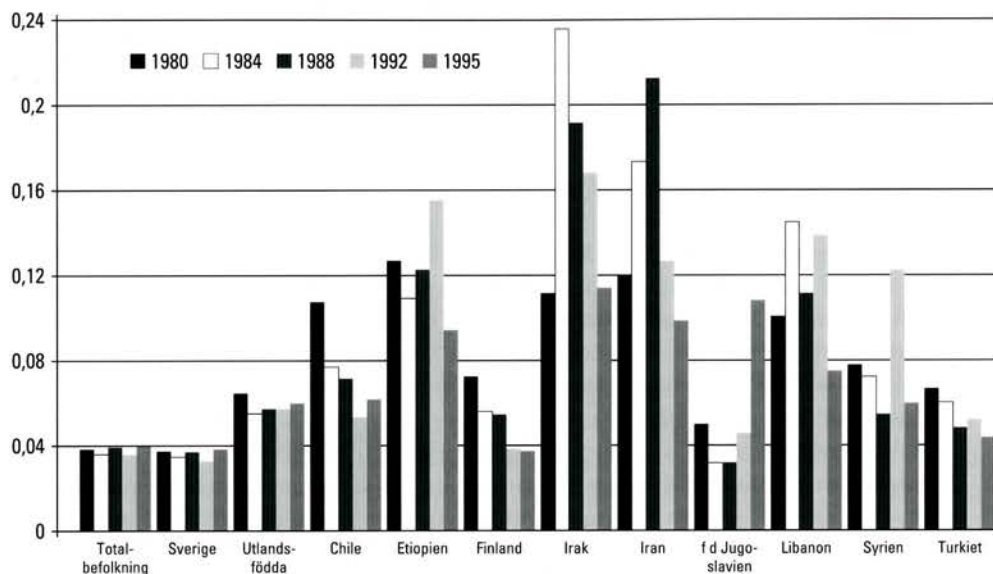
Extremfallen i sammanhanget är personer med etiopiskt och turkiskt ursprung. Hälften av de förstnämnda drygt 13 000 och de i Turkiet födda ca 30 000 återfinns i blott fem kommuner. Genom att jämföra de i tabellen medtagna grupperna sammellan kan variationer i geografisk koncentrationsgrad iakttagas. Och genom att jämföra utvecklingen över de fem olika tidpunkterna (1980, 1984, 1988, 1992, 1995) kan variationer över tiden registreras. Stabilitet och/eller måttliga förändringar gäller för totalbefolkningen, personer födda i Sverige, hela gruppen utlandsfödda, finländare och för födda i Turkiet. I samtliga övriga fall kan spår av Hela Sverigestrategin lätt tolkas in i värdena.

För grupper som anlant i större antal efter 1984 kan språngvisa förändringar av den geografiska koncentrationsgraden noteras. Mest iögonfallande är utvecklingen mellan 1992 och 1995 för personer födda i f d Jugoslavien, där placeringspolitiken resulterat i en dramatisk förändring på blott tre år. Det är knappast sannolikt att den nuvarande spridningen av ex-jugoslaver består, främst för att sekundärflyttningar ständigt pågår i koncentrerande riktning (se vidare figur 2). Vilka geografiska konsekvenser ett eventuellt återvändande av ett större antal bosnier kan få är däremot oklart.

Hur ser den geografiska rörligheten ut för invandrare om den jämförs med de infödda svenskarnas migration?

Figur 2 påvisar en väsentligt större geografisk rörlighet för de utlandsfödda. Många nationaliteter når flyttningandelen som överstiger 10%, ibland rent av 20%, ett värde som kan jämföras med andelen kommunbytare bland den svenskfödda befolkningen. År 1995 var denna andel tämligen hög, 3,8%. Av alla utlandsfödda flyttade 6% år

1995 och av hela den utomnordiskt födda befolkningen flyttade ca 8% samma år. En närmare granskning av variationen över tiden antyder dock att hela Sverige-strategin knappast haft någon avgörande effekt på flyttningsvolymen. För hela gruppen utlandsfödda var de inrikes flyttningarna relativt sett vanligare 1980 än under något av de senare åren. Vad som framstår som klart är att nya invandrare har en hög rörlighet oavsett typ av flyktingplaceringpolitik. Det går att peka ut åtminstone tre orsaker till att rörligheten för de utlandsfödda som kollektiv så tydligt överstiger svenskarnas.

Figur 2: Mellankommunala flyttningsfrekvenser efter födelseland 1980, 1984, 1988, 1992 och 1995.

Källa: Andersson, R. *Invandrarverket 1997*.

En viktig förklaring till den höga rörligheten är ålderssammansättningen av invandrarna. Nya invandrare är överrepresenterade i de åldersgrupper där flyttningar är vanligast, 20-29 år, och underrepresenterade i åldrar där flyttningar är mer ovanliga (över 70 år). De utlandsfödda i den mest mobila åldersgruppen flyttar inte mer än svenskfödda i samma ålder (med undantag av särskilt yngre män från Somalia, Etiopien, Irak och Iran) men åldersgruppens storlek drar upp den genomsnittliga rörligheten. På motsvarande sätt får invandrare från vissa länder låg geografisk rörlighet till följd av relativt få personer i åldern 20-29 år, t.ex. Finland, Grekland, Ungern och Tyskland (Andersson 1996d).

En annan viktig förklaring till genomsnittligt högre rörlighet för de utlandsfödda är att en person som en gång flyttat från sin uppväxtplats är mer benägen att återigen flytta än en person som aldrig brutit upp. Det är således något missvisande att jämföra invandrades flyttningsmönster med hela den svenska befolkningens, där ju den senare rymmer många som aldrig lämnat sin hembygd.

En tredje förklaring till särskilt nyare invandrades högre genomsnittliga rörlighet kan sökas i den bristande arbetsmarknadsförankringen, vilken bl a betyder att ar-

betet inte fungerar som en återhållande eller styrande faktor för val av bosättningskommun.

Den fjärde tänkbara förklaringen, att den politiskt beslutade placeringsstrategin bidragit till den höga rörligheten, får dock som konstateras ovan inte något starkt stöd i det empiriska underlaget. Det hindrar givetvis inte att politiken för vissa grupper av flyktingar har spelat en roll för rörligheten.

Det rikhaltiga individdatamaterial som insamlats i projektet är ännu hösten 1996 inte helt färdiganalyserat. Ett syfte var att pröva huruvida invandrararnas rörlighet kunde analyseras med stöd i en modifierad gravitationsmodell över den inrikes migrationen. Den klassiska gravitationsmodellen för migration fäster särskild vikt vid två faktorer, avstånd mellan ursprungs- och destinationsort (där flyttningsfrekvensen är omvänt proportionell mot avståndet mellan orterna) samt "massan" (ofta operationaliserad som antal invånare, antal sysselsatta i orterna etc; tanken är att större orter har starkare dragningskraft, dvs genererar fler flyttare och från längre avstånd än mindre). Särskilt i invandringssammanhang har hypotesen att personer söker sig till sina landsmän ofta framförts. I gravitationsmodellens terminologi kan då en viss etnisk grupps geografiska fördelning på Sveriges orter användas som mått på massan i en gravitationsmodell.

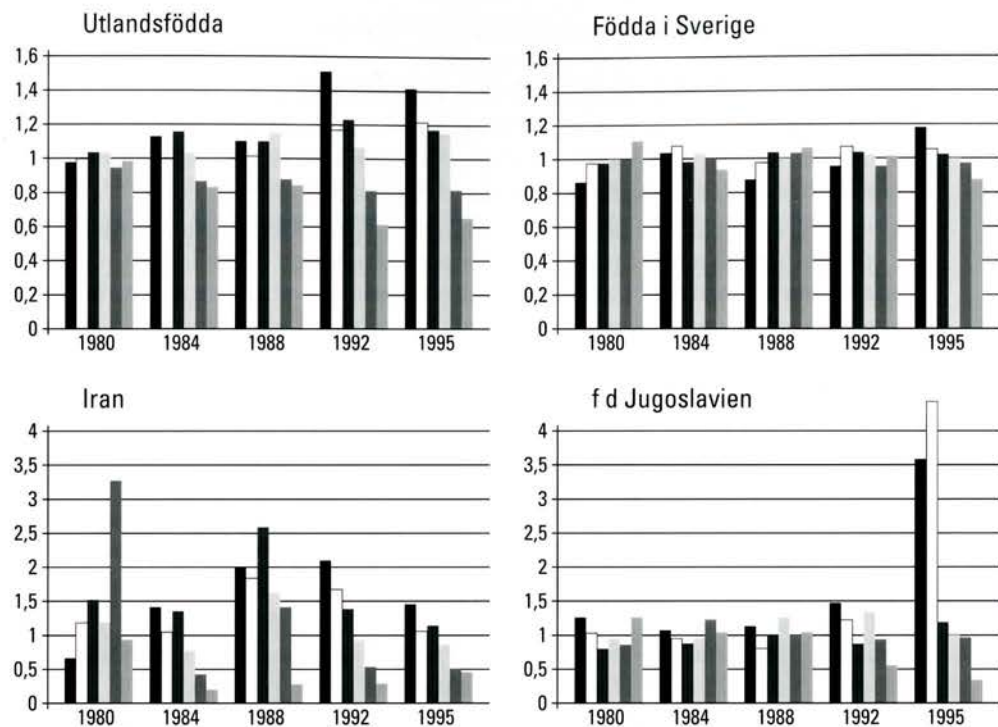
Detta modellarbete har ännu inte slutförts men hittills gjorda analyser visar att flyttningarna för vissa invandrar-kategorier leder till en geografisk koncentration till orter som redan tidigare haft betydande antal av en sådan kategori.

Den senare delen av resonemanget kan illustreras av data över hur personer från Iran respektive f d Jugoslavien flyttade 1980, 1984, 1988, 1992 och 1995 i jämförelse med hur dels hela gruppen utlandsfödda respektive sverigefödda personer flyttade samma år (se figur 3). För varje nationalitet (efter födelseland) och varje utvalt år har kommunerna rangordnats efter antalet invånare. Rang 1-3 betyder t ex för gruppen svenskar att det rör sig om de tre kommuner där det bor flest svenskar, dvs Stockholm, Göteborg och Malmö. Rang 4-10 är de därpå följande största bosättningskommunerna för personer födda i Sverige. På samma sätt har rangordningen gjorts för personer födda i f d Jugoslavien och för hela gruppen utlandsfödda.

In-/utflyttningskvoten har beräknats genom att antal inflyttade under året dividerats med antalet utflyttare. Värdet över 1 betyder att kommungruppen haft större in- än utflyttning. Värdet 2 betyder att inflyttarna varit dubbelt så många som utflyttarna. Värdet 0,5 betyder omvänt att utflyttarna varit dubbelt så många som inflyttarna. Höga värden för rang 1-3 och normalt sett även 4-10 betyder att flyttningarna bidrar till att öka den geografiska koncentrationsgraden. Låga värden för de högre ranggrupperna (51-100 och 101-288) betyder att de kommuner som i utgångsläget har få invånare av en nationalitetsgrupp genom de inrikes flyttningsrörelserna förlorar ytterligare personer av nationaliteten ifråga.

Genom att jämföra kvoterna för de fem åren och de skilda nationaliteterna kan intressanta variationer i flyttningsrörelserna skönjas. Notera dock att skalan för iranierna och ex-jugoslaverna skiljer sig från skalan i de övriga två diagrammen.

För hela gruppen utlandsfödda personer var flyttningarna år 1980 i balans (ingen kommungrupp avvek nämnvärt från kvoten 1,0). För åren 1984, 1988 och särskilt 1992 och 1995 var situationen tydligt annorlunda. Då överskreds kvoten 1 för de

Förklaring: Kommunrang per befolkningsgrupp

■ Rang 1-3 □ Rang 4-10 ■ Rang 11-25 ■ Rang 26-50 ■ Rang 51-100 ■ Rang 101-288

Figur 3: Kvoten mellan in- och utflyttning i Sveriges kommuner 1980, 1984, 1988, 1992 och 1995 för några utvalda grupper, där kommunerna rangordnats efter befolkningsstorlek per grupp.

Källa: Andersson, R. *Invandrarverket* 1997.

tre kommuner som haft störst antal utlandsfödda (rang 1-3) och låg tydligt under 1 för kommuner med få invandrare (rang 51-100 respektive 101-288). Flyttningarna har därför bidragit till att öka den geografiska koncentrationen.

Invandrare födda i Iran uppvisar t o m 1992 ett allt starkare inflyttningsöverskott till topp 3-kommunerna. År 1992 flyttar två gånger så många personer av iranskt ursprung till rang 1-3-kommunerna än som flyttar därifrån. En viss spridning kan dock också noteras. Såväl rang 4-10 som rang 11-25 kommunerna uppvisar inflyttningsöverskott under samtliga år.

Befolkningsgruppen född i f d Jugoslavien uppvisar migrationsstabilitet under åren 1980, 1984 och 1988. Detta är karakteristiskt för alla invandrargrupper som varit i landet en längre tid. År 1992 däremot, efter krigsutbrottet i området, sker en ny invandringsvåg till Sverige. Som andra nya flyktinggrupper är denna mer rörlig och den inrikes migrationen påverkas tydligt. Topp 3-kommunerna erhåller redan 1992 1,5 gånger fler inrikes inflyttare än inrikes utflyttare och 1995 är den geografiska koncentrationstendensen mycket stark, även om inflyttningsöverskottet är stort också i kommungruppen 4-10.

Etniska rulltrapperegioner?

Idén om rulltrapperegioner vilar på en tillsynes självklar utgångspunkt. Precis som levnadsvillkoren för en person som flyttar från ett fattigt till ett rikt land kan förbättras utan att personens utbildning eller kompetens förändras kan en person som flyttar inom ett enskilt land uppnå likartade effekter. Tanken innebär att omgivningsstrukturen har ett avgörande inflytande på individers karriärförlopp och att således ett byte av omgivning kan leda till positiva (eller negativa) karriäreffekter.

Svårare blir det när vi på teoretisk väg försöker precisera vilka typer av omgivningsstruktur som kan antas producera mer systematiska effekter för skilda grupper av individer. Det är t ex långtifrån självklart att en region som erbjuder många arbetstillfällen för högutbildade ger genomsnittligt positiva karriäreffekter för högutbildade individer. För det första är konkurrensen om positioner i en sådan region ofta större varför risktagandet och antalet karriärmisslyckanden också blir större. För det andra så kan vi inte heller dra slutsatsen, att en påvisad övergenomsnittlig uppåtstående social rörlighet för t ex högutbildade i en sådan region nödvändigtvis beror på omgivningsfaktorerna. Det kan också tänkas att regionen drar till sig de mest meriterade och konkurrenskraftiga bland de högutbildade, så att karriäreffekten trots allt beror på individernas egenskaper och inte på kontexten. Det senare tolkningsproblemet har direkt att göra med svårigheterna att mäta och att isolera regioneffekterna från selektionseffekterna. Ett försök att lösa dessa mät- och tolkningsproblem har gjorts av Anthony Fielding i Sussex, England, som menar att en rulltrapperegion rimligen erbjuder också dem som fötts och vuxit upp i regionen de goda karriärförutsättningarna. Genom att studera hur de infödda lyckas ges indikationer på hur region- och selektionsfaktorerna bidrar till förklaringen (Fielding 1992).

Dessa nämnda svårigheter gäller allmänt för detta forskningsområde, men de blir knappast mindre när den etniska dimensionen förs in i bilden. Jag skall här diskutera ett exempel.

I den amerikanska forskningen kring olika etniska gruppers relativa positioner på arbetsmarknaden har s k etniska enklaver väckt stor uppmärksamhet. En etnisk enklav är som namnet antyder en lokal samhällsbildning på etnisk grund där omgivningen har en annan etnisk sammansättning. Klassiska exempel på sådana enklaver är judiska getton och China towns. Även om enklavtermen har ifrågasatts i den amerikanska forskningsdebatten har forskarna kunnat visa att – med undantag av de svarta i USA – klarar sig individer som bor i enklaverna oftast bättre än de som bor utanför dem. Vidare lyckas enklavgrupperna bättre än grupper som inte håller samman på detta vis. Eftersom enklaver närmast per definition innebär etnisk boendesegregering kan slutsatsen lätt bli att invandrargrupper som bor geografiskt samlat lyckas bättre än de som bor utspridda (integrerat) i majoritetssamhället.

För svensk del har vi arbetat med den rakt motsatta hypotesen, nämligen att geografiskt koncentrerade invandrargrupper inte bara är boendemässigt svagt integrerade utan också arbetsmarknadsmässigt har svårt att konkurrera. Graden av boendesegregering kan med detta perspektiv snarast ses som en barometer som indikerar den mer allmänna ekonomiska och sociala situation som skilda etniska grupper har i landet. Tabell 2 visar att denna tendens är relativt tydlig i Sverige.

I tabellen återges i den första kolumnen ett regionalt segregeringsindex för åtta nationaliteter (efter födelse-land). Detta index baseras på respektive nationalitets fördelning på Sveriges 288 kommuner år 1995 och fördelningen jämförs med den sverigefödda befolkningen. Värdet 0 innebär att de geografiska fördelningarna är helt överensstämmande medan värdet 1 innebär maximal olikhet i bosättningsmönstret.

I kolumn 2 anges ett lokalt segregeringsindex, som baseras på beräkningar för över 2300 bostadsområden i 14 större kommuner, varav 8 av dessa kommuner får del av speciella statliga medel för insatser i invandrartäta bostadsområden under innevarande budgetår (Andersson 1996b). Detta värde kan anses utgöra ett mått på det som i dagligt tal kallas boendesegregering. I den tredje kolumnen anges ett index över förvärvsfrekvensen 1993, där den svenska förvärvsfrekvensen satts till värdet 100. I den fjärde och sista kolumnen anges ett inkomstindex, som beräknas på liknande sätt. Det inkomstbegrepp som används är "sammanräknad inkomst", dvs bruttoinkomst av arbete och kapital, och jämförelsen utgår från de sverigeföddas genomsnittsinkomster.

Födelse-land	Regionalt segregations-index, 1995 ¹⁾	Lokalt segregations-index, 1995 ²⁾	Arbetsmarknads-deltagande, index, 1993 ³⁾	Sammanräknad inkomst, index, 1993 ⁴⁾
Finland	0,33	0,29	90	93
Polen	0,37	0,39	77	86
Etiopien	0,50	0,65	52	88
Libanon	0,41	0,70	34	65
Turkiet	0,51	0,65	56	60
Irak	0,39	0,66	25	69
Iran	0,40	0,56	37	82
Chile	0,43	0,56	71	79
Samtliga utf	0,24	0,33	71	89
Sverige	0,00	0,00	100	100

¹⁾ Regionalt segregationsindex har beräknats på grundval av fördelningen på landets 288 kommuner, 1995-12-31. Varje nationalitet jämförs med den sverigefödda befolkningens geografiska fördelning. Specialbeställda befolkningsdata, SCB.

²⁾ Lokalt segregationsindex har beräknats på grundval av boendet i över 2300 bostadsområden i 14 kommuner (Stockholm, Malmö, Göteborg, Uppsala, Västerås, Örebro, Jönköping, Norrköping, Umeå, Botkyrka, Haninge, Huddinge, Solna och Södertälje). Specialbeställda befolkningsdata, SCB.

³⁾ Källa: Invandrarpolitiska kommitténs slutbetänkande, SOU 1996:55. Avser personer i åldern 20-64 år, 1993.

⁴⁾ Baseras på urvalsdata för personer i åldern 24-73 år 1993. Källa: SOCGEOMOB, Kulturgeografiska inst., Uppsala universitet.

Tabell 2: Index över geografisk olikhet, förvärvsarbete och inkomster för ett urval av nationaliteter efter födelse-land.

Tabell 2 visar att nationaliteter som bor geografiskt koncentrerat i allmänhet har låg förvärvsfrekvens och låga genomsnittliga inkomster.

I en annan delstudie har visats att i ett regionalt perspektiv är det bara Stockholm-Uppsala-området som har tydliga drag av rulltrapperegion för de infödda svenskarna. Personer som föds och växer upp i Stockholms län hade t ex 20% större

sannolikhet än i riket som helhet att göra en snabb inkomstkariär under 1980-talet. Personer födda på Gotland och i Gävleborgs län hade i motsvarande utsträckning sämre karriärutfall (Andersson 1996a, 1996c).

Om utbildningsfaktorn tas med i bilden kan dessutom intressanta skillnader mellan Stockholmsområdets roll för svenskar och invandrare konstateras. Medan högutbildade (minst tre års eftergymnasial utbildning) personer födda i Sverige under perioden 1980-1990 har en övergenomsnittlig uppåtående inkomstkariär i Stockholm gäller detta inte för invandrade personer med hög utbildning. Dessa lyckas istället bättre utanför huvudstadsområdet. Omvänt gäller att lågutbildade svenskar (högst 9 års grundskola) hade sämre inkomstkariär i Stockholm än i många andra delar av Sverige medan lågutbildade invandrare klarade sig relativt sett bättre i Stockholm (Andersson 1996a).

En förklarande hypotes är att konkurrenssituationen på arbetsmarknaden spelar en avgörande roll för den sociala mobiliteten (i nämnda analys mätt som åldersspecifik relativ inkomstutveckling). I jämförelse med högutbildade personer födda och uppväxta i Sverige har en invandrad, särskilt nyinvandrad, person med motsvarande utbildning nästan alltid ett sämre utgångsläge i konkurrensen om arbete. I Stockholmsregionen finns gott om sådan högutbildad arbetskraft vilket kan förklara en del av svårigheterna för högutbildade invandrare i denna del av landet. Däremot kan en högutbildad invandrad troligen konkurrera mer framgångsrikt med sverigefödda i många orter präglade av genomsnittligt låg utbildningsnivå. Det gäller inte minst för personer med specialistkompetens, t ex läkare, tandläkare, ingenjörer.

Stockholmsområdets arbetsmarknad är också landets kanske mest polariserade, vilket innebär att regionen inte bara har många arbetstillfällen för högt kvalificerade arbetare och tjänstemän utan också för personer utan formella kvalifikationer. Åtminstone under 1980-talet kunde många lågutbildade invandrare framgångsrikt konkurrera om jobb i servicesektorn, i många fall jobb som svenskar ogärna sökte.

Även om många analyser återstår att göra av det stora datamaterial som projektet förfogar över kan det nu konstateras att kunskapsläget förbättrats kring frågor där den politiska debatten sedan en tid stått het. Internationella forskare på området ser ibland med avund på de goda möjligheterna som svenska forskare har att lägga upp stora longitudinella undersökningar. Inte minst detta innebär en komparativ fördel som svenska samhällsvetare bör fortsätta att utnyttja, inte minst som sådana data möjliggör mer dynamiska analyser av samhällsförändringar och av deras genomslag för grupper av individer och hushåll.

Jag har i andra sammanhang givit synpunkter på det storskaliga sociala och befolkningspolitiska experiment som Hela Sverige-strategin för flyktingmottagning representerade (SOU 1996:55, kap. 8, Andersson 1996a, 1996b, 1996c). Det kan dock konstateras att stora delar av Sverige, trots förekomsten av en betydande sekundärflyttning av nya flyktingar, idag är mer multietniskt än någonsin tidigare. Det är sannolikt att politiken drevs för långt i den meningen att alltför många kommuner kom att utan noggranna långsiktiga överväganden engagera sig i flyktingmottagandet. Men det är också sannolikt att den mentala karta över Sverige, som den samlade sena invandrarkohorten förvärvat, kan visa sig ha långsiktiga effekter på deras framtida bostadsval, yrkesval och karriärvägar.

Dessutom skall inte den pedagogiska sidan av politiken förringas: flyktingmottagandet är en nationell angelägenhet och att synliggöra den förda politiken – med dess kort- och långsiktiga fördelar och nackdelar – för hela folket är som allmän idé sympatisk. Den har varit väsentligt mindre sympatisk för dem som blev objekt för politiken, flyktingarna, som upplevt ett starkt tvångsmässigt inslag. Det återstår också för det svenska samhället, dess privata och offentliga institutioner och enskilda medborgare i samtliga 288 kommuner och 9000 bostadsområden/stadsdelar, att visa att den multietniska befolkningssammansättningen inte leder till en bestående delning av arbetsmarknad, boende och politik efter etniska skiljelinjer. Detta är emellertid ett problem som inte kan reduceras till ett spörsmål om flyktingmottagandets geografiska organisation.

Referenser

- Andersson, R., Immigration Policy and the Geography of Ethnic Integration in Sweden. *Nordisk Samhällsgeografisk Tidskrift* nr 16, 1993.
- Andersson, R., Socio-Spatial Mobility, Gender, and Ethnicity in Sweden. Paper presented at the International conference on Population Geography, University of Dundee, 16-19 September 1995.
- Andersson, R. & Molina, I., Etnisk boendesegregation i teori och praktik. *SOU 1996:55, Väger in i Sverige*, s 155-204, 1996.
- Andersson, R., The Geographical and Social Mobility of Immigrants: Escalator Regions in Sweden from an Ethnic Perspective. *Geografiska Annaler B*, 1996:1, s 3-25. (1996a)
- Andersson, R., "Blommans 125 miljoner" – några reflexioner. *SOU 1996:151, Bidrag genom arbete – en antologi*, s. 409-428. 1996. (1996b)
- Andersson, R., Invandrarnas rörlighet. Om mobilitet och integration i ett geografiskt perspektiv. 1: K. Bohm och A. Khakee, (red.), *Etnicitet, segregation och kommunal planering*, Nordiska institutet för samhällsplanering, Rapport 1996:1. (1996c).
- Andersson, R., Boendet och rörligheten. I: Tema Invandrare (under produktion), Statens Invandrarverk, 1996. (1996d)
- Fielding, A. J., Migration and social mobility: South East England as an Escalator Region. *Regional Studies*, Vol. 26, 1-15, 1992.
- SOU 1996:55, Sverige framtiden och mångfalden. Slutbetänkande från Invandrarpolitiska kommittén.

25 år av jämställdhetsforskning

Ann-Sofie Ohlander
Högskolan i Örebro,
Humanistiska institutionen,
701 82 Örebro

På 1960-talet slog tanken om jämställdhet mellan könen på allvar igenom i det svenska samhället. En intensiv debatt följdes av politiska initiativ och beslut. I sammanhanget ställdes också krav om forskning. Man skulle kunna säga att det svenska samhället ställde en fråga till forskningen, en begäran om kunskap om jämställdhet och om kvinnors, mäns och också barns förhållanden.

Frågorna kom utifrån; inom forskningsvärlden togs knappast några initiativ. Fastän svenska kvinnor fått myndighet, politisk röst- och representationsrätt och rätt till de flesta utbildningar och befattningar i det svenska samhället från början av 1920-talet hade forskningen inte ägnat dem eller denna samhällsliga emancipationsprocess något intresse, en ovanligt flagrant underlåtenhet kan man tycka efteråt.

25-30 år efteråt har vi facit i hand. Vad hände, när frågorna äntligen ställdes och de samhällsliga kraven på forskning framfördes? Vad blev forskningens svar? Hur kom det till? Hur ser vår nya kunskap ut? I ett vidare perspektiv gäller frågorna också den svenska forskningen och dess förmåga till förnyelse. Hur och var sker förnyelse i svensk forskning?

Pionjärernas betydelse

Det är en både gängse och rimlig föreställning att universiteten är och bör vara pionjärer, vägförare och nydanare inom forskningen. Där skall framtida behov av kunskap förutses och tillhandahållas i rätt ögonblick, detta oavsett vilket område forskningen gäller. Blindhet och försummelse i dessa avseenden kan stå ett samhälle dyrt och det inte bara mätt med ekonomiska mått.

Men det är dessvärre närmast ett understatement att påpeka att universiteten inte tillnärmelsevis uppfyllde sådana krav och föreställningar då det gällde kvinnor och jämställdhetsforskning.

Ellen Fries avlade som första kvinna i Sverige filosofie doktorsexamen vid Uppsala universitet 1883. Foto: Uppsala universitetsbibliotek

När samhället krävde kunskap om kvinnor och jämställdhet från den institutionaliserade forskningen fanns ingen sådan kunskap att hämta där.

Det fanns dock några pionjärer som kom att betyda mycket på sina områden. Bland dem märks sociologen Rita Liljeström, historikern Gunnar Qvist och litteraturhistorikern Karin Westman-Berg. Deras betydelse för sina respektive ämnen kan inte överskattas. Men det dröjde innan de lyckades övertyga ens en del av sina ämneskolleger om det djupt väsentliga i sina forskningsperspektiv. Samtidigt måste man konstatera att just inom de nämnda ämnena har idag kvinno- och jämställdhetsforskning nått betydande resultat.

Centralfora för kvinnoforskning

Under 1970-talet kom också mera samlade initiativ från framför allt yngre kvinnliga forskare, ofta forskarstuderande. Med stöd från dåvarande Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) bildades centra eller fora för kvinnoforskning vid samtliga universitet samt vid högskolan i Örebro. Från början kombinerade man syftet att främja kvinnoforskning med syftet att hävda kvinnliga forskares intressen. Under senare år har centra/fora blivit huvudsakligen inriktade mot forskning. Man har också sökt att i en ämnesövergripande och tvärvetenskaplig organisation samla forskare som arbetar med undersökningar om kvinnor- och jämställdhet. Man ger också kurser på grundnivån. Samtidigt har ingen verklig institutionalisering av centras/foras verksamhet inom universiteten skett.

Professurer har inte inrättats och man har därmed inte haft hand om examination för doktorsexamen. Krav på professorskompetens på föreståndarna föreligger inte heller och de har inte ens alltid avlagt doktorsexamen själva. Universiteten har inte gått in med några substantiella satsningar och verksamheten kan fortfarande ses som dåligt förankrad i universitetsstrukturen och till stor del initierad utifrån/uppifrån. Förhållandet understryker universitetens bristande ansvarstagande och svaga förnyande förmåga ifråga om forskning på kvinno- och jämställdhetsområdet.

Trots dessa svårigheter har centra/fora för kvinnoforskning fått en central betydelse för utvecklingen av kvinno- och jämställdhetsforskning vid universiteten. Tvärvetenskaplighet och samarbete mellan olika universitetstyper har från början utgjort naturliga utgångspunkter i deras arbete och de svarar på det sättet också på ett utmärkt sätt mot grundläggande allmänna krav inom nutida forskning och forskningsorganisation. De har också gått samman i en rikstäckande organisation, som står för centralt samarbete, planering och information. Enligt min mening borde centra/fora för kvinnoforskningens verksamhet och organisation därmed kunna tas som förebild för förnyelsearbete inom universiteten allmänt.

Universitets- och högskoleämbetet

Dåvarande UHÄ spelade alltså en avgörande roll för tillkomsten av centra/fora för kvinnoforskning. De stöds för övrigt fortfarande med särskilda anslag från utbildningsdepartementet.

År 1975 tillsatte UHÄ som första offentliga institution inom den högre forskningen och utbildningen en grupp (1975-82) med uppdraget att utreda förutsättningarna för jämställdhetsforskning vid universiteten. Man anordnade också konferenser om kvinno- och jämställdhetsforskning. Man gav också stöd åt den ny-

grundade Kvinnovetenskaplig tidskrift, ett stöd som sedermera övertogs av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR).

Riksbankens Jubileumsfond

Riksbankens Jubileumsfond tog år 1979 som första forskningsfinansierande organ upp jämställdhets- och kvinnoforskning som angelägna forskningsområden. En särskild områdesgrupp för jämställdhetsforskning tillsattes med representanter för såväl forskning som allmänintressen. Till gruppen knöts också en halvtidsanställd forskningssekreterare.

Områdesgruppen var verksam åren 1979-1983. Arbetet resulterade i en rad forskarmöten, forskningsinformationer, konferenser, publikationer och inte minst i att över trettio forskningsprojekt inom området fick anslag. Riksbankens Jubileumsfond finansierade också det s k kvinnouniversitetet i Umeå sommaren 1982. Fonden har också i fortsättningen fullföljt sin politik att främja kvinno- och jämställdhetsforskning via forskningsanslag.

Forskningsråden och Delegationen för jämställdhetsforskning

År 1982 tillsatte HSFR en särskild kvinnoforskningskommitté. Ett viktigt resultat av arbetet inom denna kommitté blev inrättandet av sex forskardocenturer med inriktning på kvinnoforskning.

År 1983 kom den statliga jämställdhetskommittén med ett betänkande om kvinnorna i forskningen "Om hälften vore kvinnor...". Ett resultat av jämställdhetskommitténs arbete blev inrättandet av Delegationen för jämställdhetsforskning - JÄMFO - samma år. JÄMFO arbetade med konferenser inom området, men gav också forskningsanslag. En särskild betydelse fick JÄMFO genom sin inriktning på forskningsinformation och spridning av forskningsresultat till organisationer och grupper utanför forskningsvärlden.

År 1991 upplöstes JÄMFO och dess verksamhet integrerades i Forskningsrådsnämnden, där under senare år medlen för området utökats. Också här arbetar man dels med forskningsanslag, dels med forskningsinformation och stöd åt populärvetenskap inom området. I ett aktuellt uppdrag från regeringen att föreslå professorer inom området genusforskning åstadkom FRN däremot ett förslag som i varje fall enligt min bedömning verkar begränsat med tanke på de möjligheter och den kompetens som finns att tillgå.

År 1995, slutligen, har Socialvetenskapliga forskningsrådet, tillsatt en särskild arbetsgrupp med syftet att främja kvinno- och jämställdhetsforskning inom sina ansvarsområden.

Utvecklingen inom det kvinno- och jämställdhetsvetenskapliga forskningsområdet har varit mycket betydande under de senaste tjugo åren. Mitt eget ämne, historia, är ett bra exempel. En betydande volym forskning har producerats och kvinnoperspektiv börjar alltmer integreras i den historiska forskningen.

Satsningarna från regeringsorgan, forskningsråd och forskningsstiftelser framstår som helt avgörande för utvecklingen. Universiteten har starkt släpat efter eller visat likgiltighet för området. Forskningsrådssatsningarna har skett i samplanering

med rådets övriga verksamhet; detta har borgat för åtminstone en viss grad av integration och kontakter mellan jämställdhetsforskning och annan forskning.

Mycket talar för att forskningsrådets/stiftelsernas insatser kommer att behövas också i fortsättningen. Förhållandet framstår faktiskt som ett allvarligt memento ifråga om universitetens förmåga till förnyelse också på andra områden. Framväxten av en forskning om miljön skedde ju till exempel också huvudsakligen genom forskningsrådsinsatser. I varje fall i fråga om det här aktuella forskningsområdet framstår forskningsrådets/stiftelsernas roll som förnyare av svensk forskning som central och omistlig.

Resultaten

Kvinno- och jämställdhetsforskning har de senaste decennierna avsatt både betydande forskningsvolym och genererat mycket kunskap. Skillnaderna är dock stora mellan olika ämnen; i en del släpar utvecklingen efter och man befinner sig fortfarande på ett inledningsstadium. Graden av tvärvetenskaplighet har varit och är hög, gynnad både av forskningsrådssatsningarna och verksamheten vid fora/centra. Inriktningen är också i sig naturligt tvärvetenskaplig.

Det har också skett en påfallande utveckling i fråga om perspektiv och teorier, till stora delar i internationell kontakt och under internationell påverkan, inte minst anglosachsisk men också från den europeiska kontinenten. Personligen kan jag göra värderingen att man däremot inte alltid utnyttjat de möjligheter till perspektiv- och teoriutveckling som erbjuds av de svenska samhällsförhållandena. Mer djupgående problematiseringar av ett genusperspektiv, som gäller till exempel mannens/faderns utvidgade roll och ansvar låter sig ju faktiskt ofta bäst göras utifrån ett svenskt perspektiv, där man har en också politiskt institutionaliserad förändring att utgå ifrån.

Gränsöverskridande forskning

Verkligt intressant blir det när till synes grundläggande, allmänt vedertagna uppfattningar i samhället ifrågasätts och transcenderas av forskningen: när det som tagits för självklart och naturgivet plötsligt visar sig tidsbundet och föränderligt eller när ett större, integrerat sammanhang framträder ur det som verkade splittrat och begränsat. Jag skall ge ett par konkreta exempel på hur detta kan gå till, exempel som naturligt nog är hämtade från mig själv som forskare näraliggande områden och ämnen.

Likhet och särart – en falsk uppdelning?

Också en historiker kan lätt bli sin samtids fånge, har svårighet att formulera utöver sin samtid och se förbi och genom gällande fördomar. En sådan typisk "samtidsfälla" är det likhets/särartsbegrepp, som ofta används i analyser av kvinnors förhållanden, däremot inte ifråga om mäns. Likhets/särartsbegreppet gavs stor vikt vid tiden för sekelskiftet i samband med ett ökat motstånd mot kvinnliga emancipationssträvanden. I ett längre tidsperspektiv är det lätt att se det som en samhällelig splittringsmekanism, en falsk uppdelning, som kvinnor gång på gång tvangs att formulera sina emancipationskrav med utgångspunkt från. Denna splittringsmekanism tjänade syftet att dölja att kvinnors liv varken då eller nu kun-

de delas upp i två, i likhet/särart. De facto har kvinnor genom historien alltid stått för en större helhet. Kvinnor har i historien regelmässigt haft ansvar och arbete inom såväl produktion som reproduktion, de har också gränsöverskridande övertagit männens arbeten och funktioner i kriser och krig. Motsatsen gäller däremot inte, männen har i regel inte haft uppgifter som gällt barn och hushåll eller övertagit kvinnors arbetsuppgifter i produktionen vid kriser. Uppdelningen likhet/särart döljer förhållandet, att kvinnor historiskt innefattat och integrerat större samhällsområden i sina liv än män.

Historikern Agneta Emanuelsson har i sin forskning om sjuksköterskor och sjukvårdsbiträden visat både hur denna gräns kunde iscensättas och hur den samtidigt innebar en försnävning av kvinnans gängse samhälleliga verksamhetsområde. I sin doktorsavhandling *Pionjärer i vitt* (1990) tolkar hon sjuksköterskans yrkesroll som ett förverkligande av en kvinnlig särartsideologi med den borgerliga husmodern som modell. Den kvinnliga läkaren däremot förkroppsligade en likhetstänke, där kvinnan överskrider gränsen till en gängse manlig yrkesroll. Men i en följande analys av distriktssköterskans historia (1994) visar Emanuelsson hur denna uppdelning bryter samman i distriktssköterskans faktiska yrkesutövning. Med statens stöd i ryggen överskrider distriktssköterskan i sitt självständiga och omfattande arbete gränsen mellan likhet och särart och fullgör funktioner från båda rollerna, så att säga både den kvinnliga läkarrollen och sjuksköterskerollen på en gång. På det sättet faller hon väl in i traditionen från bonde- och hantverkarhustrur genom historien, och gifta, familjeförsörjande arbeterskor längre fram i tiden. Därmed svarar distriktssköterskan också mot en i verklig bemärkelse traditionell, historiskt belagd kvinnoroll med om man så vill dubbelt ansvar eller med ansvar för en större helhet.

En gränsöverskridande mansroll?

Men också för männens del kan en enkel uppdelning i kvinnliga/manliga roller leda fel. Detta visar etnologen Britta Lundgren i sin doktorsavhandling om kvinnligt och manligt i postverket från 1600-tal till nutid (1990). När kvinnorna under andra hälften av 1800-talet gör sitt återinträde i postens tjänst (efter en paus sedan år 1722) formas mycket riktigt en "kvinnlighet" stereotyp, en särartsroll med kvinnliga förtecken, väl beskriven av avhandlingens titel *Allmänhetens tjänare*.

Mot denna står en om man så vill manlig stereotyp, präglad av hierarkiskt tänkande, identifikation med överhetens kontroll och manifesterad i yttre tecken som uniformer. Men Lundgren nöjer sig inte med att visa på kvinnlig/manlig uppdelning utan går vidare i sin analys och kan påvisa att det fanns män inom postverket som omfattade "kvinnlighet" ideal om förhållandet till allmänheten. Kanske skulle man kunna säga att de transcenderade den föreskrivna könsrollen, kanske var i själva verket den föregivna manliga könsrollen i första hand en ideologisk skapelse som inte alltid hade förankring i verkligheten.

Blir makten kvar när kvinnor kommer in?

Statsvetaren Christina Bergqvist ger i sin doktorsavhandling *Mäns makt och kvinnors intressen* (1994) ytterligare exempel på hur en gängse uppfattning kan låsa och

Kerstin Hesselgren var en av de första kvinnor som valdes in i Sveriges riksdag 1921.
Foto: Pressens Bild

hindra också forskare från att förutsättningslöst ställa frågor om verkligheten. I sin analys av kvinnors starkt ökade representation i politik, organisationer och myndigheter under 1980-talet utgick hon till en början från föreställningen att där kvinnor går in går makten ut. Men efter att bearbetat sitt material måste hon ifrågasätta denna förutsättning.

När vedertagna föreställningar på detta sätt kan avslöjas som produkter av ideologi och mentalitet, snarare än av verkliga förhållanden, blir forskningens resultat ett frigörande av för samhället väsentliga sanningar. En sådan forskning bör på det sättet bland annat kunna tjäna det grundläggande syftet att främja ett väl fungerande samhälle med ett realistiskt och gott tillvaratagande av mänskliga resurser.

Framtiden – integration?

I vilken riktning går forskningen idag? Vilka frågeställningar och utvecklingslinjer är möjliga, angelägna och fruktbara ur såväl samhällets som forskningens synpunkt?

Brist på jämställdhet mellan könen är en disintegrerande, destabiliserande faktor i samhället. Det kan lätt avläsas till exempel i fråga om integrationssträvandena inom EU, där kvinnor i alla medlemsländer är mer kritiska mot unionen än män. Det är en reaktion som syns naturlig mot bakgrund av bristen på jämställdhet i Europa. Integration innebär och är en konsekvens av fullt inte bara politiskt utan också socialt medborgarskap. Brister här medför självklart disintegrativa spänningar i ett samhälle.

Fullt akademiskt medborgarskap

Mot den bakgrunden framstår för mig en inriktning mot integration i flera dimensioner som väsentlig för den fortsatta utvecklingen inom kvinno- och jämställdhetsforskning i Sverige. En grundläggande, egentligen utomvetenskaplig förutsättning är de kvinnliga forskarnas integration och fullvärdiga medborgarskap i det akademiska samhället. Det motstånd som här förelegat och fortfarande på vissa håll föreligger i det svenska forskarsamhället synes mig vara en desavouering av själva de vetenskapliga idealen om ett förutsättningslöst och sakligt sanningssökande. Så länge inte kvinnliga forskare är i rimlig grad representerade vid svenska universitet och högskolor, också på ledande positioner, har lärosätena misslyckats i sin uppgift att dra till sig och tillvarata begåvningarna i det svenska samhället.

Integration och organisation

Detta innebär också en organisatorisk integration av kvinno- och jämställdhetsforskningen. Det förefaller vara av stor vikt att de aktörer som hittills främst arbetat för detta också får möjlighet att fortsätta sitt arbete. Det gäller såväl forskningsråden som centra/fora för kvinnoforskning. Det är också av utomordentlig vikt att universitet och högskolor visar en aktiv vilja till integration med utgångspunkt i de organ som självständigt uppstått och utvecklats inom området.

Integration i forskningen

I själva forskningen bör integration ges utrymme på två plan. Dels gäller det en integration av de vunna resultaten i den redan existerande forskningsvolymen. I vissa ämnen, till exempel litteraturvetenskap, kan man som utomstående betraktare ibland få det beklämmande och ur vetenskaplig synpunkt otillfredsställande intrycket att det finns en kvinnlig och en manlig litteraturhistoria, som skrivs och redovisas separat.

Det måste vara en angelägen uppgift för framför allt kvinnoforskarna att målmedvetet arbeta för och med en sådan integration. Det är i regel de som besitter de nya kunskaperna och har kännedom om de väsentliga perspektiven för en förnyelse som innebär verklig integration och inte bara "stumma" tillägg.

Integration innebär också att forskare som har annan inriktning självklart beaktar kvinno- och jämställdhetsperspektiv i sin forskning. En sådan utveckling kommer, tror jag, närmast av sig själv, när forskningsvolym och teoriutveckling kommit tillräckligt långt. I varje fall förefaller det mig finnas klara sådana utvecklingstendenser inom mitt eget ämne, historieforskningen.

Forskning om integration

Till slut, och inte minst väsentligt – vi behöver enligt min uppfattning en forskning som är inriktad just på integration, på integrativa tendenser och processer i samhället, såväl i nutid som i historien. Vi behöver en teoriutveckling på området som tar sin utgångspunkt i en subjektssyn som kriterium på integration. Vi behöver undersökningsresultat som visar på hur en sådan integration med positiva förtecken har gått till och går till. Frågeställningen gäller här i första hand kvinno- och

jämställdhetsforskning. Men den har också en ytterligare angelägenhetsgrad. I en nutid som till dels präglas av disintegrativa och destabiliserande tendenser aktualiseras behovet av kunskap om de processer och förhållanden som stabiliserar, integrerar och håller samman ett samhälle.

Referenser

- Bergqvist, Christina, Mäns makt och kvinnors intressen. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 121, Uppsala 1994.
- Emanuelsson, Agneta & Wendt, Rigmor, I folkhälsans tjänst. Sju decennier med den svenska distriktsköterskan. SHSTF, Stockholm 1994.
- Emanuelsson, Agneta, Pionjärer i vitt. Professionella och fackliga strategier bland svenska sjuksköterskor och sjukvårdsbiträden. SHSTF, Stockholm 1990.
- Jämställdhetsperspektiv i forskningen. Rapport från ett symposium 24-25 april 1980. Red. Ann-Sofie Källemark (Ohlander). Riksbankens Jubileumsfond 1980:4.
- Lundgren, Britta, Allmänhetens tjänare. Kvinnlighet och yrkeskultur i det svenska postverket. Carlssons förlag, Helsingborg 1990.
- Rapport från Kvinnouniversitetet: Vetenskap, patriarkat och makt. Red. Eva Anansson. Akademitratur, Stockholm 1983.
- Women and Men in Swedish Society. Research Projects Supported by the Bank of Sweden Tercentenary Foundation, Ed. Ann-Sofie Källemark (Ohlander). Riksbankens Jubileumsfond 1983:1.

Från moral till moralisering

Viveka Adelswärd & Per-Anders Forstorp
Tema Kommunikation
Linköpings universitet
581 83 Linköping

I projektet *Samtal om moral och samtal som moral* (RJ dnr 92-47) har vi ambitionen att gå utöver det rent filosofiska studiet av moral för att se vilka kommunikativa resurser som mobiliseras av deltagare i samtal om moraliska problem. Projektet har ett dubbelt fokus. Med samtal om moral avser vi

det deskriptivt empiriska studiet av hur människor gör när de talar om moraliska problem. Med samtal som moral avser vi dessutom en diskussion av de teoretiska och metodologiska förutsättningarna för att analysera moral som kommunikativ praktik, vilket i sin tur är ett bidrag till det filosofiska studiet av moral.

Systematik, logisk koherens och abstraktion anses ofta vara kriterier på "moral". Detta synsätt normerar en viss attityd till språket som den "rätta" formen för att gestalta en kommunikativ praktik som är "moralisk". Men detta synsätt bortser samtidigt från att kommunikation är en social handling där många olika variationer, register, resurser och stilar förekommer. Att kunna säga "det rätta" och att kunna säga något på ett "moraliskt" sätt beror på vem man är, i vilket sammanhang det sägs, med vilket syfte det sägs, vem som är adressaten, osv. Det finns mycket få undersökningar av dessa kommunikativa variationer och det är därför motiverat med ett brett empiriskt baserat studium. Med större kunskap om dessa kommunikativa variationer kan vi komma att ompröva synen på vad som är systematiskt, logiskt koherent och abstrakt, samt hur väl dessa kriterier förmår att beteckna det sagda som "moraliskt".

Att diskutera förutsättningarna för ett sådant idealiskt "moraliskt" samtal måste baseras i en känslighet för vad människor faktiskt gör när de samtalat. En empiriskt baserad förståelse är således viktig att erövra för att kunna diskutera rimligheten i de normativa förslagen om "det goda samtalet". Detta kommunikativa synsätt på moral leder till ett antal frågor: Hur kan man få reda på vad människor har för moraliska uppfattningar? Hur kan man studera dessa människor och uppfattningar? Kan man studera hur de använder dessa uppfattningar i olika situationer och kontexter?

Projektet *Samtal om moral och samtal som moral* har med sitt dubbla fokus kommit att innebära något mer än empiriska studier av kommunikation. Det har även kommit att leda till djupgående diskussioner av metodologisk och teoretisk karaktär om sambanden mellan moral, etik och kommunikation. Åtskilliga analyser har gjorts

inom projektet, fortgående studier har knoppats av och kommer att realiseras efterhand. Samtidigt har projektet verksamt bidragit till att formulera ett nytt projekt likaledes finansierat av RJ, *Samtal i samhället: På vems villkor?* (RJ dnr 95-5123).

Samtal om moral och samtal som moral.

Människan kommunicerar med andra – hon är en social varelse. Människan värderar också egna och andras handlingar och talar om vad hon anser vara rätt eller fel. I denna grundläggande mening är hon en moralisk varelse. Det finns mycket skrivet om mänskliga värderingar från moral- och samhällsfilosofisk utgångspunkt, men däremot finns få empiriska studier av hur människor i sitt arbete och privatliv talar om och använder moraliska begrepp och perspektiv och hur dessa perspektiv ingår i, påverkar och påverkas av skilda sammanhang.

För att förstå moralens dynamiska aspekt har vi studerat en mängd varierande samtal som ingår i institutionella sammanhang som vapenfriutredningar, preventivt hälsoarbete, skolans kvartssamtal, genetisk rådgivning, radio och TV etc. I det följande ger vi exempel på analyser av samtal hämtade från några av dessa områden.

Strategier i känsliga samtal.

Samhället kräver av oss att vi tar ansvar för vår framtida hälsa. Prevention kan betraktas som en modern moralisk teknologi. Vi har gjort några analyser av sjuksköterske-patient samtal hämtade från en riktad hälsoundersökning där sjuksköterskan informerar om testvärden och i samband med detta kommenterar patienternas livsföring – ett potentiellt moraliskt laddat ämne.

För sjukvårdspersonal är samtalet ett av de viktigaste yrkesverktygen. Sådana samtal som berör människors livsföring, t ex deras kost- och fritidsvanor, kan uppfattas som integritetskränkande och därför ställa t ex sjuksköterskor inför kommunikativa dilemman av delvis moralisk art. Hur – och med vilken rätt – ska en institutions företrädare tala om beteenden som kan anses skadliga och samtidigt är förknippade med starka känslor av skuld? Två återkommande mönster för att lösa sådana här kommunikativa dilemman ska här kommenteras.

Både mjölkdrickning och alkoholkonsumtion anses skadliga för kolesterolnivån och vi ville därför se hur dessa ämnen hanterades kommunikativt. Inte oväntat visade det sig att mjölkdrickande talas om öppet och värderande, medan ämnet alkoholkonsumtion behandlas med den yttersta varsamhet. Sjuksköterskan tonar ned moraliska argument eller värderingar – demoraliserar ämnet med andra ord – när hon talar om alkohol eller när patienten uttrycker självförebärlser och oro. Hon avstår från att ge råd till och med när patienterna erkänner att de dricker mycket och att de är oroliga. Det här tydliga mönstret kan, åtminstone ytligt sett, verka rätt egendomligt. De som vågar erkänna sin oro och uttrycka självförebärlser får omedelbart veta att det inte är någon fara och att de klarar sig fint. Hon tycks skjuta den moraliska aspekten i bakgrunden, hon demoraliserar drickandet, när det gäller alkohol eller om patienten uttrycker känslor av skam eller oro. Sambandet mellan personligt ansvar, drickande och sjukdom och därmed skuld gör att sjuksköterskan demoraliserar genom att föra den moraliska dimensionen i bakgrunden.

En uppenbar förklaring är att hon kanske tror att männen inte är medvetna om farrorna med att dricka mjölk – något som de knappast kan undgå när det gäller

alkohol. En annan förklaring är att det helt enkelt inte är lika moraliskt laddat att be någon dra ner på mjölkdrickande som på vin- och ölkonsumtion. Det är väl känt att alkohol är ett moraliskt laddat ämne i vår kultur. Sjuksköterskan måste se till att hon inte skrämmer iväg patienten; hon måste hålla alla dörrar öppna om han senare behöver hjälp.

Det kommunikativa mönstret kan dock förstås på ett annat sätt än detta uppenbart pragmatiska. I en studie introducerar den tyske sociologen Jörg Bergmann begreppet "beslöjad moral" (veiled morality) som ett sätt att förstå psykiatrin som en institution som är fångad mellan två ramar. Dessa ramar – den "medicinska" och den "moraliska" – står i viss motsatsställning till varandra. Sambanden mellan dessa ramar är följande. Det är inte så att vi först har att göra med en pinsam och moraliskt dubiöst handling eller ett olämpligt beteende om vilket människor talar med försiktighet och diskretion, utan det är istället så att den känsliga och utmärkande karaktären av en handling konstitueras av det faktum att man talar om handlingen på ett försiktigt och diskret sätt. Det komplexa samspelet mellan att tala om moraliska aspekter som förutbestämda eller att konstitueras dem som moraliska genom sättet att tala om dem på, är särskilt tydligt i många av de moderna formerna av institutionell diskurs. Vi kan tillämpa detta på ett klassiskt exempel. Genom att inte fråga Jeppe om han super konstrueras supandet som tabubelagt och moraliskt laddat.

I de undersökta sjuksköterske-patient samtalen följer man ett på förhand uppgjort frågeformular som berör arbete och personliga förhållanden som övervikt, tidigare sjukdomar, rökning, motion, kostvanor etc. Sjuksköterskan tar initiativ till tydliga ämnesbyten. I samband med analysen av ämnesbyten uppmärksammade vi ett kommunikativt mönster som vi kallat "Polyannas utväg".

Man kunde också kalla detta mönster för "uppmuntran+ämnesbyte". Detta utmärks av att sjuksköterskan dels rutinemässigt tolkar det patienten säger till det bästa, dels genomför ämnesbyte direkt efter en sådan positiv tolkning. Ett exempel är när en man som fått frågan hur han trivs på arbetet börjar klaga över dess enformighet – han är anläggningsarbetare och lägger ut gräsmattor. Sjuksköterskan gör då sitt yttersta för att lyfta fram någon positiv aspekt av detta arbete, och avslutar ämnet med "men är det inte roligt också liksom så att man ser hur det blir". Denna strategi kan betraktas som ett rutiniserat sätt att lösa det speciella dilemman som ämnet i den första fasen av samtalet ställer henne inför. Dilemman, eller den kommunikativa svårigheten, består i att

Hälsouppllysning är inte bara en medicinsk utan också en moralisk verksamhet. Foto: Pressens Bild

hon enligt instruktion måste ta upp ämnen och problem som hon inte kan göra något åt. Genom att förhandla fram en positiv aspekt och att "stänga ämnet" när allting är bra behöver hon inte hantera ett existentiellt problem som hon ändå inte kan lösa. Denna strategi är särskilt vanlig i just den första fasen av samtalet som berör arbete och personliga förhållanden.

I vanlig vardaglig interaktion drar vi oss ofta för att få människor att öppna sig om vi inte är beredda att ta hand om, eller engagera oss i, de problem som kan blottas i samtalet. Det gäller inte bara att få människor att öppna sig – man måste också kunna ta hand om det som då eventuellt avslöjas. Om man inte är beredd att göra detta är det omoraliskt att kräva närhet. I någon mening kan allt samtalande och alla kommunikationsformer antas ha en moralisk dimension. Så fort vi börjar kommunicera, så fort vi möter en annan människa så åtar vi oss en moralisk uppgift. Vi är som människor förbundna med varandra med kommunikativa kontrakt, med ett nätverk av ömsesidiga rättigheter och skyldigheter. Varje gång vi börjar kommunicera etablerar vi en relation och relationer har moraliska undertoner. I samtal är vi bundna till varandra i en ömsesidig tillit och misstanke.

Hur får man reda på människors värderingar?

I många forskningssammanhang försöker man kartlägga människors värderingar genom att helt enkelt fråga efter dem eller genom att ställa informanter inför hypotetiska val. Problemet med den metoden är att informanten kanske som svar ger de värderingar han/hon tror att forskaren vill ha. I våra studier har vi valt en delvis annan metod för att frilägga viktiga värderingar och moraliska uppfattningar.

I samtal – och i intervjuer – händer det inte sällan att den som talar till synes spontant börjar förklara sig. Det som förefaller de samtalande vara fullständigt självklart behöver varken förklaras eller försvaras. Men om vi får mothugg eller på annat sätt uppfattar att vi säger något som vi tror den andre kan uppfatta som oklart, felaktigt eller stötande så har vi ofta behov av att förklara och försvara det vi säger. I kommunikationsforskningen brukar en sådan här spontan förklaring kallas en *account*. Det är en "redovisning" som både förklarar och försvarar något man gjort eller sagt. Begreppet introducerades i sociologin på 60-talet för att användas vid detaljerade studier av hur vi med hjälp av språket skapar och upprätthåller normer.

Genom sådana här "redovisningar" av olika slag försöker vi ofta neutralisera sådant som vi uppfattar som pinsamt eller besvärande i en situation eller ett samtal, eller sådant som vi tror kan ge upphov till en ofördelaktig tolkning av oss. Studiet av redovisningar är därför en metod att avslöja de outtalade värderingssystem utifrån vilka vi människor förstår oss själva. Studiet av redovisningar kan, med andra ord, ge insikt i de för det aktuella samtalet relevanta normerna för rationalitet, moral och handling.

De definitioner kommunikationsforskare använder sig av när de ska avgränsa innebörden i det teoretiska begreppet "redovisning" är av två slag. För det första kan de ses som svar på tydligt framförda beskyllningar, anklagelser, uppfordrande frågor eller andra yttranden i interaktionen som kan tolkas så att de kräver förklaringar. För det andra kan man se "redovisningarna" som svar på yttranden som inte har formen av en anklagelse eller ett ifrågasättande men ändå kan ha uppfattats som underförstådd kritik eller underliggande frågor. Ett studium av framför allt

den senare typen kan ge en bild av vad det är som talarna själva uppfattar som värt att förklara och försvara.

Vi tar här ett exempel från diskursen om naturligt dödande (jakt) för att illustrera detta. Jaktens praktik har både en moralisk och kommunikativ dimension – den handlar om att döda, men också om att berätta historier.

Den här metoden kom till användning vid en analys av ett antal berättelser från jägare om vad de minns från den gången de sköt sin första älg. Vi fann då att "redovisningar" särskilt ofta dyker upp på två ställen, antingen för att förklara varför man inte sköt eller för att redogöra för känslor och handlingar i samband med dåliga skott. Som ett exempel på det första fallet kan nämnas den jägare som berättar om den gången han inte sköt trots att han hade två älgar inom skotthåll, "en 22-taggare och en 18-taggare, väldigt vackra, jaa, fantastiskt så vackra djur och jag är inte så där trigger-happy som det heter". Den här förklaringen innehåller två motiv som jägarna genomgående hänvisar till – ofta samtidigt. Antingen har de avstått från att skjuta därför att djuren var speciellt vackra, imponerande eller på annat sätt estetiskt tilltalande, eller så erkänner de att de inte längre känner lika stor lust att skjuta – döda – som tidigare. Estetiska och etiska aspekter vävdes samman.

Det andra stället där redovisningar förekommer är när berättarna talar om rädslan att skjuta ett dåligt skott. Denna rädsla kan uppfattas som dubbel – den riktar sig dels utåt, mot ett socialt sammanhang och andras värdering, dels inåt mot det egna samvetet. Jägaren kan dels känna skam om han inte klarar av uppgiften, dels känna skuld om han förorsakar onödigt lidande. Jägarens skamkänslor är djupt förbundna med hans skuldkänslor; i själva verket är dessa båda aspekter omöjliga att särskilja. Jägaren vill inte bli uppfattad som en dålig jägare, dvs en dålig skytt som förorsakar lidande. Bilden av den gode jägaren säger att det är moraliskt förkastligt att förorsaka onödigt lidande.

Socialisering och en berättelses sensmoral.

Själva händelsen, minnet av den och värderingen – berättelsens sensmoral – återskapas, omskapas och bekräftas ofta i samtal i en bestämd kontext. Vi lär oss berätta i samspel med andra. Berättelsen om och minnet av en händelse fokuseras genom att vara situationsbestämd. Berättelsens poäng och sensmoral är kontextuellt förankrade. När barn berättar för vuxna deltar de i en bestämd diskursiv socialisationsprocess – de lär sig att berätta "rätt". Analys av sådana berättelser visar att berättarna inte bara lär sig att minnas utan att minnas på vissa sätt.

I en studie av interaktion inom ramen för skolans kvartssamtal spelades 60 sådana samtal in. I ett av dem förekom Anette (11år), hennes mamma och lärarinna. De samtalade om Anettes nyvunna vän och klasskamrat som hamnat på sjukhus. Mamman påminner Anette hur hon själv fick en teckning av alla i klassen när hon en gång låg på sjukhus. Så fort man kommer in på denna händelse påbörjas ett aktivt arbete för att få Anette att berätta en historia med den rätta sensmoralen. Man kommer in på ämnet att en av kamraterna som inte kunde rita hade gjort några fula streckgubbar. Mamman och lärarinnan styr bort från denna berättelsepoäng och sammanfattar istället minnet med att "det betyder så mycket (L: ja) för att bli frisk, att nån bryr sig om en". I flera fall dirigerar mamman inte bara flickans

minne, utan understryker också den moraliska poängen i berättelsen. Hon arbetar aktivt på att få Anette att framstå på ett visst sätt och därmed indirekt också kasta ljus över henne själv som "moralisk" mamma. Hon berättar i själva verket hela historien själv och behöver bara få bekräftelse på att dottern kände den "rätta" känslan (glädje) och lyfte fram den "rätta" poängen (alla deltog efter förmåga). Läraren bidrar aktivt så att just denna poäng understryks.

Administrationen av moral

I mediehändelser (radio och TV-program) som särskilt syftar till att få de deltagande personerna att samtala om moraliska problem och känsliga ämnen, har vi i analysen fokuserat på hur det blir möjligt för deltagarna att medverka. Den snabba utvecklingen av sk interaktiva format i media har lett till att publiken ofta inbjuds att medverka. Detta gäller såväl underhållning som vissa program som har som syfte att diskutera moraliska och politiska frågor. Vilka villkor gäller för deras deltagande i dessa samtal om moral?

När lyssnarna inbjuds att medverka i radio renodlas samtidigt deras åsikter.
Foto: Pressens Bild

Analyserna visar att det finns en inbyggd spänning i denna utveckling. Å ena sidan skall publiken delta, men å den andra sidan bestäms villkoren för detta deltagande uteslutande av dem som gör programmet. Analysen ger vid handen att det är en något bräcklig jämlikhet som upprättas i sådana samtal.

I ett sådant radioprogram gällde det den sk "pigdebatten". Lyssnare inbjöds att redovisa sina åsikter ifall det kan anses vara rätt eller fel att betala polska städerskor med svarta pengar för att de skall städa i svenska hem. I programmet medverkade sex lyssnare, tre som ansåg det vara rätt och tre som ansåg det vara fel. Lyssnarna

medverkade inte som personer i en dialog om "pigdebatten" utan medverkade som renodlade åsikter vilka klippts ur en social verklighet och ett samtal och sålunda redigerats av journalisterna.

Uppläggningsen av programmet ledde till att lyssnare fick delta, men på villkor som helt bestämdes av redaktionen. Inför den komplexa frågan som samtidigt handlade om så centrala ämnen som välfärd, skattemoral, arbetets värde, invandring och nykolonialism, användes lyssnarna som exempel på renodlade åsikter. I kontrast till lyssnarna medverkade i studion en expert som fick gott om utrymme att nyansera sin syn på det komplexa ämnet. Administrationen av deltagande i radion innebär samtidigt administrationen av moral. Detta leder till upprätthållandet av skillnader mellan experter och lekmän, samtidigt som de senares syn redovisas som renodlade ja och nej-svar.

Moralen och "det goda samtalet"

Vi har studerat samtal om moraliska frågor och känsliga ämnen och kortfattat givit några exempel från analyserna. Låt oss nu diskutera samhällets syn på samtal om moraliska frågor. Det anses t ex vara moraliskt med "det goda samtalet" och i allmänhet någonting "gott" med dialoger. Är det så? Vad menar man i så fall med "dialog"? Hur kan vårt projekt belysa dessa frågor?

Det finns en levande föreställning om dialogens inneboende godhet eller om "det goda samtalet". Med detta menar man vanligen den formen av samtal som utspelar sig mellan jämbördiga parter. Inom det praktiska förnuft som kommer till uttryck i vetenskap och vardagsliv, såväl som inom samhällets olika praktiker, finns det en stark och levande föreställning om att dialogen eller "det goda samtalet" medger de bästa förutsättningar för att diskutera moraliska problem och känsliga ämnen.

Ideologin om den goda dialogen företräds t ex av Sokrates och hans syn på den dialogiska princip som kännetecknar det goda pedagogiska samtalet (maieutiken). Det företräds även inom världsreligionerna som på en ideologisk nivå ofta predikar om förståelse, försoning, ömsesidig kapitulation och att detta medges genom det goda samtalet. Detta gäller även för religionsdialogen. Mellanstatliga aktiviteter i form av diplomati bygger likaledes på en sådan föreställning om de goda formerna för dialog, liksom fredsförhandlingar ibland, men inte alltid, kan kännetecknas av en strävan efter samförstånd.

Språkfilosofer som Austin och Grice, samhällsteoretiker som Habermas och Gramsci, teologer som Buber och Bonhoeffer har alla på olika sätt under detta sekel, ofta i anslutning till den utmaning som världskriget under första hälften av 1900-talet utgjort, formulerat regler för vad som kan sägas känneteckna "det goda samtalet" som i sin tur haft mycket stor inverkan på den moderna demokratiska ideologin. Utifrån sina delvis olikartade vetenskapliga förutsättningar och ambitioner har de alla bidragit till att förstärka uppfattningen om att "det goda samtalet" bör eftersträvas och de har även givit exempel på de mer detaljerade förutsättningarna för ett sådant samtal. Med sina välkända samtalsmaximer slår exempelvis Grice fast att "det goda samtalet" måste kännetecknas av en övergripande orientering mot samarbete. Det måste finnas en vilja till samarbete, menar han, annars hjälper det inte vad man gör.

En konsekvens av detta utbredda tänkande kring de bästa förutsättningarna för att diskutera moraliska problem och känsliga ämnen är även en medvetenhet om att "det goda samtalet" är möjligt att uppnå. Det är uttryck för ett normativt ställningstagande som samtidigt kommit att bli ett kvalitetsmärke och något eftersträvansvärt. Föreställningen om att detta är möjligt att uppnå fortlever samtidigt med erfarenheten av samtal som inte är lika "goda", t ex förhandlingar, tvistemål, dispyter och gräl, alla i en glidande skala bort från det som kännetecknar det "goda".

I föreställningarna om "det goda samtalet" finns visserligen en kunskap om att "moraliskt arbete" även är en kommunikativ verksamhet. Men i formuleringen av det som är "moral och etik" – det man talar "om" – betraktas ofta de kommunikativa förutsättningarna inte som en del av detta, utan snarare som premisser för att "det riktiga" moraliska samtalet skall äga rum.

Från moral till moralisering

Synen på kommunikation har endast undantagsvis betraktats som en relevant del av den praktiska filosofin och etiken, trots att denna under 1900-talet varit baserad i analytisk språkfilosofi. Mer kännetecknande för moralfilosofin, såväl i dess klassiska utformningar som i den tillämpade etiken, har varit att ge prov på de sofistikerade metoder för moralisk argumentation som är möjliga att utveckla. Det har funnits en medvetenhet om språket men denna har lett till att försvara den utvecklade synen på vad som kännetecknar moralisk analys i termer av ett abstrakt, logiskt system. Själva etiken har huvudsakligen, med viss rätt, inneburit en systematisk diskussion av möjliga samband mellan och logiska implikationer av vissa moraliska attityder. Frågor om förutsättningarna för den moraliska filosofin – som akademisk disciplin och som praktisk verksamhet – har ofta hänförts till vetenskapsteorin eller metaetiken på så sätt att frågorna om dessa betingelser skjutits i bakgrunden från det som verkligen gäller – att tala om rätt och fel. Trots att den moderna analytiska filosofin varit grundad i språkfilosofi har man bortsett från den normativa karaktären hos de metoder som filosofer använder och utvecklar. Denna normativa metodologi kommer samtidigt att utgöra det moraliska rättesnöret för det allmänna sättet att diskutera moraliska problem.

Diskussionen om vad som utgör de bästa kommunikativa betingelserna och formerna för att resonera om moraliska problem och känsliga ämnen kan även, som vi visat inledningsvis, baseras i en analys av själva kommunikationen. Flera av de teoretiker som nämnts ovan och som på olika sätt kommit att skapa normerande uppfattningar om "det goda samtalet" har även en sådan teoretisk utgångspunkt. Men som utgångspunkt för en normerande uppfattning bör även ligga en kunskap om vad människor inte bara idealt gör med språket utan vad de mer konkret gör när de försöker lösa problem och diskutera känsliga ämnen. Att diskutera förutsättningarna för ett sådant idealiskt samtal måste baseras i en känslighet för vad människor faktiskt gör när de samtalat. En mer empiriskt baserad förståelse (jfr ovan) är således viktig att erövra för att kunna diskutera rimligheten i de normativa förslagen om "det goda samtalet".

Till viss del handlar de olika perspektiven på "det goda samtalet" om en empirisk-deskriptiv ambition vs en normativ. Det handlar om villkoren för att analysera och

förstå, å ena sidan, och om ambitionen att förverkliga ett mellanmänniskt ideal å den andra. Det finns goda skäl att vara normativ ifråga om "det goda samtalet" som allmän orienteringspunkt i politik, arbete och vardagsliv, men det är samtidigt inte fullt så enkelt. Uppfattningen om "det goda samtalet" kan vara gynnsamt ur en deltagares perspektiv, men mindre gynnsamt ur en annans. Uppfattningen om "det goda samtalet" kan vara skapad på den ena sidans villkor men inte på den andras. Ideologin om "det goda samtalet" kan därmed vara ett sätt att upprätthålla maktrelationer snarare än ett sätt att lösa dem.

Ett kommunikativt perspektiv på moral och etik kan bidra med mycket viktig kunskap till de moraliska vetenskaperna (filosofi, etik, tillämpad etik, tros- och livsåskådning) i allmänhet och på sikt även påverka den allmänna förståelsen av vad "moral och etik" är. Det kan bidra till en ny förståelse av den moral som människor "har", förstådd som någonting som inte är en ägodel så mycket som någonting man "gör", från moral till moralisering, samt peka på vägar hur man kan studera detta. Med uttrycket *moralisering* avser vi en förståelse av moralen som en social aktivitet, en händelse i en social kontext, och skall alltså inte förväxlas med den mer vardagliga betydelsen av "fördomelse". På detta sätt går ett kommunikativt perspektiv på moral tillmötes en del riktningar inom den moderna filosofin som inte varit så väl representerade vare sig i den svenska vetenskapen om moral eller i debatten. Det gäller för det första utformningen av den senare Habermas filosofi, den s k diskursetiken som också har en normativ karaktär. Det gäller även det, huvudsakligen på engelskspråkig botten, förnyade intresset för Aristoteles etik och dennes begrepp *phronesis*. Detta intresse har lett till flera riktningar inom den s k nyaristotelismen med företrädare inom narrativ etik. Slutligen går detta intresse tillmötes den kanske mest radikala utformningen av den moderna filosofin genom Emmanuel Levinas och hans teori om ansiktets och ansvarets etik.

Moralisering i det moderna samhället

Ropet på moral och etik i samhällets offentliga debatt är inte bara ett sätt att väcka moraliska problem till liv, utan utgör ofta även ett rop på rättning i leden, som om det vore givet vad "moral och etik" egentligen består av. Vi menar att projektet *Samtal om moral och samtal som moral* verksamt bidrar till en ny förståelse av moraliseringens dynamiska funktion i det moderna samhället.

Demokrati och ekonomi är några områden i samtidens offentliga debatt där ropen på "moral och etik" hörs särskilt tydligt. Reglerna för politiker, ämbetsmän och företagare ifrågasätts. Man diskuterar vad som är "rätt" och "fel" och ger förslag på "riktiga" beteenden. Det demokratiska dilemmat är ett moraliskt problem som består i att balansera hänsynen mot det egna gentemot dem man representerar. Den privata moralen ställs mot den professionella etiken. Den senare formulerar vilka regler en förtroendeperson i politik, myndighet och affärsliv har att rätta sig efter. Att på detta sätt leva med minst en dubbel uppsättning normer för det riktiga handlandet är, som redan sociologins pionjärer påpekade, kännetecknande för alla högt organiserade och specialiserade samhällen. Det stora intresse som riktas mot att diskutera sådana regler kan ses som uttryck för en vilja att kritiskt diskutera den form av samhälle vi lever i. I grun-

den är detta inte uttryck för en "moralisk kris" utan kan förstås som någonting positivt som visar på att många vill föra ett konstruktivt samtal om samhällets förutsättningar.

Ropen efter "moral och etik" i politik, förvaltning och affärsliv fyller funktionen av att vilja formulera vad som är gemensamt. Synen på vad det är som innebär det "moraliska och etiska" skiftar, men synen på hur man skall uppfatta vad som åsyftas med "moral och etik" är relativt enhetlig. Med "moral och etik" menar man ett system av normer, värderingar och djupt liggande attityder och den därtill hörande synen på människan. Detta system är abstrakt till sin karaktär även om den har som mål att resultera i konkret handlande. Systemet bygger på logiska principer om sanning och koherens. Föreställningen om moral som ett abstrakt logiskt system dominerar den samtida uppfattningen om vad som är "moral och etik" och är typisk för det praktiskt filosofiska förnuftet som har djupa rötter i Västerlandets idéhistoria.

En konsekvens av denna syn på "moral och etik" som ett abstrakt logiskt system är att epitetet "moralisk" kan ges åt en sådan person som "rätt" kan formulera och ge ord för detta abstrakta system på ett sådant sätt att det framstår som koherent, logiskt och sant. Den som inte kan göra detta lika klart kan därför sägas vara mindre "moralisk".

Det finns åtskilliga svårigheter förknippade med detta synsätt på "moral och etik". Tendensen till abstraktion leder till distansering. Betoningen på logik och systematik leder till en överbetoning av uppfattningen att "moral och etik" är giltiga teorier oberoende av sociala situationer och aktiviteter. Den så kallade tillämpade etiken bemöter en del av dessa svårigheter genom att vilja ägna sig åt "verkliga" problem, utan att för den skull kunna avhjälpa de grundläggande svårigheterna som man har gemensamt med filosofin.

Det finns helt enkelt andra kommunikativa genrer för att uttrycka sig moraliskt än dem som filosofin och det offentliga samtalet vill hålla för normerande. Ett konsekvent bortseende från detta leder till en systematisk undervärdering av hur det moraliska tänkandet kan komma till uttryck. Med lite starkare ord kan vi säga att det här finns en tendens till moraliskt och kommunikativt förtryck utövat med den makt som de dominerande formerna för diskussion av "moral och etik" har till sitt förfogande.

Vi behöver alltså närma oss ett annat sätt att förstå "moral och etik" som bottnar i en känslighet för att förstå vad vi samtidigt gör med språket när vi försöker att formulera regler för det mänskliga handlandet. Vi behöver närma oss en förståelse av det som inte är systematisk, logiskt och abstrakt, utan det som istället uttrycks vagt, lågmält, osammanhängande, fragmentariskt och lakoniskt eller som på annat sätt är kännetecknande för kommunikativ variation. Den moralisering som kanske är språklös som resultatet av ett kommunikativt förtryck, det filosofiska men samtidigt "icke-filosofiska" tänkande som uttrycks med enstaka ord, blickar och beröringar. Detta sätt att se på "moral och etik" kräver en kommunikativ medvetenhet och poetisk känslighet, samtidigt som det förutsätter den empati och inlevelse som bottnar i en nära analys av former för moralisk kommunikation i det samtida moderna samhället.

Referenser (I urval)

- Adelswärd, V. & Sachs, L. Den preventiva medicinens dilemma. *Läkartidningen*. 1994, 91, 39:3524-3529. [The dilemmas of preventive medicine]
- Adelswärd, V. Moral dilemmas, moral rhetoric and face-work in interviews with conscientious objectors. Utkommer i Bergmann, J. & Linell, P. (utg.) *Moral dimensions in dialogue*.
- Adelswärd, V. & Forstorp, P-A. Dilemmas of discourse – the complex interrelationship of personal and professional morality. Utkommer i Silfverberg, G. (utg.) *Selected Contributions to The International Conference on Ethics in the Public Service*.
- Adelswärd, V. & Sachs, L. The meaning of 6,8. Mathematical metaphors in health information talks. Under utgivning i *Social Science and Medicine*.
- Forstorp, P-A. The Mediation of Moral Dilemmas, i (ed.) Day, Dennis, *Anthropological Linguistics*, in *Proceedings Of The Joint XIVth Scandinavian Conference of Linguistics and the VIIIth Conference of Nordic and General Linguistics*. Gothenburg Papers in Theoretical Linguistics 72. Göteborg, 1994
- Forstorp, P-A. Att arbeta "svart och vitt". Media och moralisering. *Kulturella Perspektiv. Svensk etnologisk tidskrift*, nr 1 1996.
- Forstorp, P-A. Vad menar du med moral? Om teoretiska och metodologiska problem i studiet av moral och moralisering som kommunikativa handlingar. Under utgivning som *Arbetsrapporter från tema Kommunikation*, Linköpings Universitet.

Under en följd av år har det i årsredovisningen presenterats en tabellarisk översikt över anslagens fördelning under senaste verksamhetsåret och för den tid stiftelsen varit verksam, 1965-1996. Genom tillkomsten av fler donationer under de senaste åren har jämförbarheten från ett år till ett annat försvårats. I tabellerna 1-5 ingår endast sådana uppgifter som rör Jubileumsdonationen och i tabellerna 6-10 redovisas uppgifter om sökta och beviljade anslag från den Kulturvetenskapliga donationen.

Statistiska uppgifter om anslagen till forskning

och 3 för Jubileumsdonationen samt 7 och 8 för den Kulturvetenskapliga donationen. Anslagens fördelning på olika läroanstalter finns redovisade i tabellerna 5 och 10.

Flera av de projekt som beviljats anslag, särskilt de som har större omfattning, är av fler- eller tvärvetenskaplig karaktär. Fördelningen på ämnesområden och även på fakultetsområden kan därför inte göras exakt. Anslagen förs till det område som bedöms vara mest centralt, som regel det inom vilket den sammanhållande forskaren är verksam. I allt väsentligt beskriver tabellerna inriktningen av stiftelsens verksamhet.

Anslagsfördelningen mellan ämnesområdena för 1996 kan utläsas i tabellerna 1 och 6. Uppgifter om relationen mellan fortsättningsanslag och nya anslag under år 1996 finns redovisade i tabellerna 4 och 9. Nya anslag resp. fortsättningsanslag fördelade på ämnesområden redovisas i tabellerna 2

Jubileumsdonationen

Tabell 1.

Ansökningar och beviljade anslag 1996 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Antropologi	5	1.365	10	5.048	4	6	1	4
Arkeologi	3	859	10	7.890	4	6	1	2
Arkitektur	0	0	1	607	1	0	0	0
Ekonomisk historia	6	2.150	18	8.374	4	14	1	5
Etnologi	1	547	1	550	0	1	0	1
Filosofi	0	0	5	4.053	0	5	0	0
Företagsekonomi	9	4.788	29	22.024	5	24	1	8
Geografi	3	1.917	17	8.605	1	16	1	2
Historia	10	5.014	60	26.575	19	41	3	7
Informationsteknologi	0	0	1	311	0	1	0	0
Juridik	8	2.363	38	15.522	7	31	3	5
Klassiska språk/ antikens kultur	1	325	2	639	2	0	1	0
Konst/estetiska ämnen	1	467	4	2.463	2	2	0	1
Lingvistik/allmän språk- vetenskap/fonetik	8	5.060	25	16.275	10	15	1	7
Litteraturvetenskap/ teater/film	15	3.413	46	19.705	20	26	5	10
Masskommunikation	1	122	4	2.090	0	4	0	1
Medicin	13	6.905	45	26.745	9	36	1	12
Moderna språk	1	400	4	2.900	1	3	0	1
Musik	1	500	3	1.948	0	3	0	1
Nationalekonomi	10	4.306	42	23.943	5	37	0	10
Naturvetenskap	6	2.909	9	5.266	0	9	0	6
Områdesstudier	0	0	1	840	0	1	0	0
Pedagogik	6	2.817	30	16.310	13	17	2	4
Psykologi	16	6.799	56	29.490	14	42	3	13
Socialantropologi	0	0	6	4.397	3	3	0	0
Sociologi	14	5.894	49	23.469	11	38	4	10
Statistik	4	1.929	9	7.281	1	8	0	4
Statsvetenskap	14	6.136	42	30.513	2	40	1	13
Teknik	0	0	4	3.602	0	4	0	0
Teologi	0	0	11	6.516	1	10	0	0
Summa	156	66.985	582	323.951	139	443	29	127
					23,9%	76,1%	18,6%	81,4%

Summa anslag, enl. ovanstående
Anslag från Rönnbergs donation (barn) 90
Anslag från Rönnbergs donation (äldreforskning) 315
Anslag från N-E Svenssons fond 183
Reseanslag, områdesgrupper 1.500

66.985

90

315

183

1.500

Anslag till forskning, summa

69.073

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 2.

Nya anslag fördelade efter ämnesområde 1996 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Antropologi	5	1.365	9	3.712	3	6	1	4
Arkeologi	2	567	9	7.598	4	5	1	1
Arkitektur	0	0	1	607	1	0	0	0
Ekonomisk historia	2	525	14	7.025	4	10	1	1
Filosofi	0	0	5	4.053	0	5	0	0
Företagsekonomi	2	1.300	22	16.858	4	18	0	2
Geografi	1	315	15	6.914	0	15	0	1
Historia	3	1.809	53	25.494	17	36	1	2
Informationsteknologi	0	0	1	311	0	1	0	0
Juridik	4	945	34	14.357	6	28	2	2
Klassiska språk/ antikens kultur	1	325	2	639	2	0	1	0
Konst/estetiska ämnen	0	0	3	1.963	2	1	0	0
Lingvistik/allmän språk- vetenskap/fonetik	1	473	18	12.752	9	9	0	1
Litteraturvetenskap/ teater/film	3	650	33	14.777	16	17	1	2
Masskommunikation	0	0	3	1.968	0	3	0	0
Medicin	1	260	32	18.532	7	25	0	1
Moderna språk	1	400	3	1.400	1	2	0	1
Musik	1	500	3	1.948	0	3	0	1
Nationalekonomi	3	1.570	34	19.405	5	29	0	3
Naturvetenskap	0	0	3	2.375	0	3	0	0
Områdesstudier	0	0	1	840	0	1	0	0
Pedagogik	1	585	25	13.944	12	13	1	0
Psykologi	2	825	42	22.327	11	31	0	2
Socialantropologi	0	0	6	4.397	3	3	0	0
Sociologi	7	2.310	42	20.089	10	32	3	4
Statistik	1	500	6	6.381	1	5	0	1
Statsvetenskap	3	1.017	31	25.508	1	30	0	3
Teknik	0	0	4	3.602	0	4	0	0
Teologi	0	0	11	6.516	1	10	0	0
Summa	44	16.241	465	266.113	120	345	12	32
					25,8%	74,2%	27,3%	72,7%

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 3.

Fortsättningsanslag fördelade efter ämnesområde 1996 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Antropologi	0	0	1	1.336	1	0	0	0
Arkeologi	1	292	1	292	0	1	0	1
Ekonomisk historia	4	1.625	4	1.349	0	4	0	4
Etnologi	1	547	1	550	0	1	0	1
Företagsekonomi	7	3.488	7	5.166	1	6	1	6
Geografi	2	1.602	2	1.691	1	1	1	1
Historia	7	3.205	7	1.081	2	5	2	5
Juridik	4	1.418	4	1.164	1	3	1	3
Konst/estetiska ämnen	1	467	1	500	0	1	0	1
Lingvistik/allmän språk- vetenskap/fonetik	7	4.587	7	3.523	1	6	1	6
Litteraturvetenskap/ teater/film	12	2.763	13	4.928	4	9	4	8
Masskommunikation	1	122	1	122	0	1	0	1
Medicin	12	6.645	13	8.393	2	11	1	11
Moderna språk	0	0	1	1.500	0	1	0	0
Nationalekonomi	7	2.736	8	4.538	0	8	0	7
Naturvetenskap	6	2.909	6	2.891	0	6	0	6
Pedagogik	5	2.232	5	2.366	1	4	1	4
Psykologi	14	5.974	14	7.163	3	11	3	11
Sociologi	7	3.584	7	3.380	1	6	1	6
Statistik	3	1.429	3	900	0	3	0	3
Statsvetenskap	11	5.119	11	5.005	1	10	1	10
Summa	112	50.744	117	57.838	19	98	17	95
					16,2%	83,8%	15,2%	84,8%

Tabell 4.

Fortsättningsanslag/Nya anslag 1996 (Belopp i tusental kronor)

Typ av ansökan	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i % av av sökt		Antal ansökningar		Antal bevilj. ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Belopp	Antal	Kv.	Män	Kv.	Män
Fortsättnings- anslag	112	50.744	117	57.838	87,7	95,7	19	98	17	95
Nya anslag	44	16.241	465	266.113	6,1	9,5	120	345	12	32
Summa	156	66.985	582	323.951	20,7	26,8	139	443	29	127

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 5.

Beviljade anslag fördelade efter förvaltningar 1996 (Belopp i tusental kronor)

Anslagsförvaltare	Antal	Belopp*	%	
			(av totalt belopp)	
Arbetarrörelsens arkiv	1	60	0,1	
Chalmers tekniska högskola	1	500	0,7	
Collegium Budapest	1	585	0,9	
Forskning & Framsteg	1	122	0,2	
Göteborgs universitet	19	8.877	13,3	
Handelshögskolan i Stockholm	8	3.678	5,5	
Högskolan i Karlstad	1	30	0,0	
Högskolan i Växjö	1	400	0,6	
Högskolan i Örebro	1	130	0,2	
ICP 2000 i Stockholm AB	2	277	0,4	
Kungliga tekniska högskolan	1	534	0,8	
Karolinska institutet	8	4.397	6,6	
Kungliga Musikaliska Akademien	1	500	0,7	
Linköpings universitet	10	5.178	7,7	
Lunds universitet	15	6.951	10,4	
Nordiska Museet	1	547	0,8	
Riksarkivet	1	300	0,4	
Riksbankens Jubileumsfond	7	955	1,4	
Stockholms universitet	35	15.386	23,0	
Svenska Filminstitutet	1	287	0,4	
Umeå universitet	12	5.403	8,1	
Uppsala universitet	27	11.596	17,3	
Vitterhetsakademien	1	292	0,4	
Summa	156	66.985	100,0	

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

Den kulturvetenskapliga donationen

Tabell 6.

Ansökningar och beviljade anslag 1996 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Humaniora	21	38.054	83	139.415	29	54	5	16
Humaniora/ sällskapsvetenskap	12	26.800	42	76.291	11	31	1	11
Samhällsvetenskap	4	7.900	81	86.252	28	53	3	1
Övriga	1	1.500	8	7.806	3	5	0	1
Summa	38	74.254	214	309.764	71	143	9	29
					33,2%	66,8%	23,7%	76,3%
Symposiestöd etc		4.946						
Anslag till forskning, summa		79.200						

Tabell 7.

Nya anslag fördelade efter ämnesområde 1996 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Humaniora	8	10.334	70	99.840	26	44	2	6
Humaniora/ sällskapsvetenskap	3	5.800	33	52.226	10	23	0	3
Samhällsvetenskap	0	0	77	79.404	25	52	0	0
Övriga	0	0	7	5.178	3	4	0	0
Summa	11	16.134	187	236.648	64	123	2	9
					34,2%	65,8%	18,2%	81,8%

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 8.

Fortsättningsanslag fördelade efter ämnesområde 1996 (Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Antal ansökningar		Antal beviljade ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Humaniora	13	27.720	13	39.575	3	10	3	10
Humaniora/ sällskapsvetenskap	9	21.000	9	24.065	1	8	1	8
Samhällsvetenskap	4	7.900	4	6.848	3	1	3	1
Övriga	1	1.500	1	2.628	0	1	0	1
Summa	27	58.120	27	73.116	7	20	7	20
					25,9%	74,1%	25,9%	74,1%

Tabell 9.

Fortsättningsanslag/Nya anslag 1996 (Belopp i tusental kronor)

Typ av ansökan	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i % av av sökt		Antal ansökningar		Antal bevilj. ansökningar	
	Antal	Belopp*	Antal	Belopp**	Belopp	Antal	Kv.	Män	Kv.	Män
Fortsättningsanslag	27	58.120	27	73.116	79,5	100,0	7	20	7	20
Nya anslag	11	16.134	187	236.648	6,8	5,9	64	123	2	9
Summa	38	74.254	214	309.764	24,0	17,8	71	143	9	29

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

**Sökta belopp anges utan omkostnadsavgifter

Tabell 10.

Beviljade anslag fördelade efter förvaltningar 1996 (Belopp i tusental kronor)

Anslagsförvaltare	Antal	Belopp*	% (av totalt belopp)
Arkivet för ljud och bild	1	735	1,0
European University Institute	1	3.000	4,0
Folkens Museum Etnografiska	1	1.000	1,3
Göteborgs universitet	2	5.600	7,5
Kungliga tekniska högskolan	3	6.000	8,1
Kungliga biblioteket	1	285	0,4
Kungliga Musikaliska Akademien	1	400	0,5
Linköpings universitet	2	3.100	4,2
Lunds universitet	11	22.400	30,3
Riksantikvarieämbetet	1	3.000	4,0
Riksarkivet	1	800	1,1
Statens historiska museum	1	234	0,3
Stockholms universitet	5	12.000	16,2
Svenska Linné-sällskapet	1	1.000	1,3
Umeå universitet	1	4.000	5,4
Uppsala universitet	4	10.100	13,6
Uppsala universitetsbibliotek	1	600	0,8
Summa	38	74.254	100,0

*Beviljade belopp anges inkl omkostnadsavgifter

Forskningsöversikter och dokumentation från symposier, konferenser m m anordnade av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond publiceras antingen i en skriftserie eller som fristående publikationer.

Upplysningar om publikationernas innehåll liksom uppgift om beställningsadresser lämnas gärna av personalen vid stiftelsens kansli.

I skriftserien har hittills utkommit:

RJ 1977:1 Arbetsliv, samhällsekonomi och välfärdsutveckling	RJ 1982:2 Stick i stäv med vedertagna normer
RJ 1977:2 Lyssna, titta, läsa	RJ 1982:3 Att förändra levnadssätt
RJ 1977:3 Hallä, Hallå!	RJ 1983:1 Women and Men in Swedish Society
RJ 1978:1 Vart leder tråden?	RJ 1983:2 Hur klarar vi 1990?
RJ 1978:2 Hot eller löfte?	RJ 1984:1 Alkoholpolitiken och forskningen
RJ 1978:3 Dialog	RJ 1984:2 Öststatsforskning i Sverige 1950-1983
RJ 1978:4 Tvåkabel-TV och telesammanträden	RJ 1985:1 Forskning om skatter
RJ 1978:5 Tryck på knappen	RJ 1986:1 Skatterna - ett samhällsproblem?
RJ 1978:6 Attityder till tekniken	RJ 1986:2 Finasteoretiska undersökningar
RJ 1978:7 Smärta och akupunktur	RJ 1987:1 Teknik och sysselsättning i framtiden
RJ 1979:1 I kulisserna	RJ 1987:2 Samhällsvetenskaplig och humanistisk idrottsforskning
RJ 1979:2 Planera numera	RJ 1988:1 Forskning inom estetiska ämnen
RJ 1979:3 Forskning för jämställdhet	RJ 1989:1 The Swedish Riksdag in an International Perspective
RJ 1979:4 Moderna tider	
RJ 1980:1 Arbetets värde och mening	
RJ 1980:2 Aktuell kvinnoforskning	
RJ 1980:3 Arbetslivsforskning	
RJ 1980:4 Jämställdhetsperspektiv i forskningen	
RJ 1980:5 Kommunikation - trots handikapp	
RJ 1980:6 Skatteforskning	
RJ 1981:1 Svensk skatteforskning 1919-1979	
RJ 1981:2 Kvinnors liv i det svenska samhället	
RJ 1982:1 Risken att bli alkoholist	

Stiftelsens publikationer

Andra utgivna publikationer är:

Riksdagen genom tiderna.

H. Schück, G. Rystad, M.F. Metcalf, S. Carlsson & N. Stjernquist (1985) (1992)

The Riksdag: A History of the Swedish Parliament.

H. Schück, G. Rystad, M.F. Metcalf, S. Carlsson & N. Stjernquist (1987)

Forskning i ett föränderligt samhälle, Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond 1965-1990.

Utg. Kjell Härnqvist och Nils-Eric Svensson, Gidlunds Bokförlag (1990)

Swedish research in a changing society, the Bank of Sweden Tercentenary Foundation 1965-1990.

Edited by Kjell Härnqvist and Nils-Eric Svensson, Gidlunds Bokförlag (1990)

Riksdagen inifrån. Tolv riksdagsledamöters hägkomster, erfarenheter och lärdomar.

Red. Nils Stjernquist, Gidlunds Bokförlag (1991)

Att åldras. Rapport från ett symposium om forskning kring åldrande och åldrandets sjukdomar.

Red. Bengt Pernow, Gidlunds Bokförlag (1992)

Europa - historiens återkomst. Editor: Sven Tägil, Gidlunds Bokförlag (1992)

Research Funding and Quality Assurance. A symposium in honorem Nils-Eric Svensson.

Gidlunds Bokförlag (1993)

Bengt Wieslander: The Parliamentary Ombudsman in Sweden. Gidlunds Bokförlag (1994)

Bengt Wieslander: JO-ämbetet i Sverige. Gidlunds Bokförlag (1995)

Parlamentarismen i de nordiska länderna. En egen modell? Red. Nils Stjernquist, Gidlunds Bokförlag (1994)

Liv · Verk · Tid. Till biografiskrivandets renässans. Boken utgiven i samarbete med Kungl. Musikaliska Akademien (Skriftserie nr 82). Tabergs tryckeri AB (1995)

Riksdagsutskottet inifrån. Tretton ledamöters hägkomster. Red. Lars Gustafsson. Gidlunds Bokförlag (1996)

Styrelse

Ledamöter

Professor Inge Jonsson
ordförande

Riksdagsledamot (s)
Jan Björkman
vice ordförande

Professor Boel Berner

Professor Lars Engwall

Professor Gunnel Gustafsson

Direktör Åke Smids

Direktör Jan Belfrage

Riksdagsledamot (s)
Björn Kaaling

Riksdagsledamot (s)
Mona Berglund Nilsson

Riksdagsledamot (m)
Per Unckel

Riksdagsledamot (m)
Bertil Persson

Riksdagsledamot (c)
Elving Andersson

Suppleanter

Professor Bengt Ankarloo

Riksdagsledamot (s)
Sonia Karlsson

Professor Henning Johansson

Professor Gunnar Törnqvist

Professor Per Henrik Lindblom

Riksdagsledamot (s)
Pär-Axel Sahlberg

Riksdagsledamot (s)
Lena Sandlin

Riksdagsledamot (m)
Gun Hellsvik

Riksdagsledamot (m)
Hans Hjortzberg-
Nordlund

Riksdagsledamot (fp)
Anne Wibble

Revisorer

Riksdagens revisorer

Ernst & Young AB,

Huvudansvarig: Auktoriserad revisor Per Björngård

1. *Beredningsgruppen för ekonomi, geografi m.m.:*
Professor Lars Engwall (ordf), riksdagsledamöterna Pär-Axel Sahlberg, Per Unckel och Anne Wibble samt professorerna Bernd Henningsen, Karl-Gustaf Löfgren, Johan Söderberg, Gunnar Törnqvist och rektor Kari Marklund.
2. *Beredningsgruppen för beteendevetenskap, samhällsmedicin m.m.:*
Professor Boel Berner (ordf), riksdagsledamöterna Elving Andersson, Mona Berglund Nilsson och Bertil Persson samt professorerna Marjut Aikio, Gudrun Dahl, Sven-Olof Isacson, Henning Johansson och Lennart Sjöberg.

Beredningsgrupper

3. *Beredningsgruppen för statsvetenskap, juridik m.m.:*
Professor Gunnel Gustafsson (ordf), riksdagsledamöterna Jan Björkman, Gun Hellsvik och Lena Sandlin samt professorerna Per Henrik Lindblom, Lucy Smith, Daniel Thorburn och Lennart Weibull.
4. *Beredningsgruppen för humaniora m.m.:*
Professor Inge Jonsson (ordf), riksdagsledamöterna Hans Hjortzberg-Nordlund, Björn Kaaling och Sonia Karlsson samt professorerna Bengt Ankarloo, Lars Gunnar Andersson, Jean-François Battail, Sven Danielsson, Göran Gustafsson, Anna Ivarsdotter, f d riksantikvarien Margareta Biörnstad och rektor Inez Svensson (t o m 96 01 12).
5. *Prioriteringsgruppen för kulturvetenskaplig forskning:*
Professor Inge Jonsson (ordf), riksdagsledamöterna Jan Björkman och Per Unckel samt professorerna Marjut Aikio, Jean-François Battail, Boel Berner, Lars Engwall, Gunnel Gustafsson, Bernd Henningsen, Sven-Olof Isacson, Anna Ivarsdotter, Lucy Smith, f d riksantikvarien Margareta Biörnstad och rektorerna Kari Marklund och Inez Svensson (t o m 96 01 12).
6. *Finanskommitté:*
Åke Smids (ordf) och Jan Belfrage.
7. *Områdesgruppen för kapitalmarknadsforskning:*
Professor Lars Engwall (ordf), riksdagsledamöterna Berit Löfstedt, och Lars F Tobisson, direktör Jan Belfrage, professor Peter Englund, direktör Kerstin Hessius, professorerna Håkan Lindgren, Bertil Näslund, docent Anne Marie Pålsson, direktör Carl Johan Åberg och Lars-Erik Klangby (adj) samt Kerstin Stigmark (sekr).
8. *Områdesgruppen för konst och gestaltning:*
Direktör Dan Brändström (ordf), riksdagsledamöterna Elisabeth Fleetwood och Björn Kaaling, f d riksantikvarien Margareta Biörnstad, museichef Göran Carlsson, direktör Johan Huldt, professorerna Lena Johannesson, Carl Johan Kleberg, Björn Linn, museichef Bo Nilsson, docent Agnes Nobel, professor Inez Svensson och Agneta Emanuelsson Blanck (adj) samt Anna-Lena Winberg (sekr).

Verkställande direktören deltar i samtliga grupperns arbete.

Kansli

Telefon: 08-24 32 15
Telefax: 08-10 30 76

Telefonnr direkt

Dan Brändström
Verkställande direktör

Lars-Erik Klangby 08-21 29 91
*Finansdirektör
och vice verkställande direktör*

Christina Alm
Back office 08-21 96 15

Margareta Bulér 08-20 61 99
VD-sekreterare

Agneta Emanuelsson Blanck 08-24 32 18
*Informationssekreterare/
programsekreterare, kulturvetenskap*

Annsöfi Lövgren
Kontorsassistent

Torgny Prior 08-14 97 26
Aktiechef

Inga-Lill Stenbeck-Ottoson 08-21 61 99
Kamrer

Kerstin Stigmark 08-21 99 22
*Programsekreterare, ekonomi,
beteendevetenskap, samhällsmedicin m m*

Anna-Lena Winberg 08-24 32 19
*Programsekreterare, humaniora,
statsvetenskap, juridik m m*

Stiftelsen

RIKSBANKENS JUBILEUMSFOND

The Bank of Sweden Tercentenary Foundation

Postadress:

Riksbankens Jubileumsfond, Box 5675, 114 86 Stockholm

Besöksadress:

Tyrgatan 4

Telefon: 08-24 32 15

Telefax: 08-10 30 76

Postgiro: 67 24 03-3